

פִּירוּשׁ רַשׁ"י לַתּוֹרָה

**A RÁSI KOMMENTÁR
A TÓRÁHOZ**

Új magyar fordítás

dr. Katcz Sándor és neje szül. Schwarcz Irén emlékére

Mózes első könyve

Széfer Brésit – סֵפֶר בְּרֵאשִׁית

Kiadja a
ZSIDÓ TUDOMÁNYOK SZABADEGYETEME
BUDAPEST, 2009

KLASSZIKUS ZSIDÓ MŰVEK MAGYARUL

Szerkeszti Oberlander Báruch rabbi

9

Eddig megjelent kötetek:

1. *Sámuel imája – Zsidó imakönyv*
(Új magyar fordítás – 1996)
2. *Zsidó Biblia – Mózes öt könyve*
Joseph Hertz rabbi magyarázataival (reprint – 1996)
3. *Izrael fohásza – A zsidó újév imarendje*
(Új magyar fordítás – 1997)
4. *Sámson fohásza – Engesztelőnap imarendje*
(Új magyar fordítás – 1998)
5. *Az örökös éjszakája – Peszáchi Hágádá*
(Új magyar fordítás – 1999, 2009)
6. *Peszáchi Hágádá fonetikus átírással*
(Új magyar fordítás fonetikus átírással, útmutatóval – 2000, 2001)
7. *Mózes Imája – Sábessi imakönyv*
(Magyar fordítás és fonetikus átírás – 2006)
8. *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából*
(Új magyar fordítás – 2007–2008)

Megjelenik a JOODS HUMANITAIR FONDS támogatásával

© Zsidó Tudományok Szabadegyeteme Alapítvány, 2009

ISBN: 978-963-9743-19-9

Főszerkesztő

Oberlander Báruch rabbi

Szerkesztő

Köves Slomó rabbi

Georg (Gyuri) Katcz

Fordító

Feig András és Németh Yaakov

Szakmai lektor

Borbély Pál és Davidovics Jiszráél rabbi

Nyelvi lektor

Dr. Gergely István és Nagy Zsuzsanna

Megjelentette a CVT-aLapok Bt.

dr. Klár András

1075 Budapest, Wesselényi utca 4.

Bevezetés

A neve kezdőbetűiről Rási-ként ismert Rabbi Slomo ben Jichák (vagy: Slomo Jicháki), 1040–1105 között élt Franciaországban, Troyes városában. Bortermelés-sel foglalkozott, és emellett kora egyik legnagyobb tóratudósa volt.

Magyar nyelven először most jelenik meg egy teljes gyűjtemény Rásinak a Tórához írt magyarázataiból. Mindez *Georg (Gyuri) Katcz* ügyvéd úr jóvoltából, aki küldetésének tekinti Rási tanításának terjesztését, és szíven viseli kommentárjának magyar nyelvű kiadását. Teszi ezt szüleinek, *dr. Katcz Sándornak (Alexander)* és *Schwartz Irénnek* illetve a Soóban elhunyt nagyszüleinek és nagynénjeinek emlékére. Az ő nagylelkű támogatásának köszönhető, hogy a zsidó klasszikusok magyar nyelvű kiadásáról ismert kiadónk most ennek a jelentős műnek a kiadására is vállalkozhatott.

Rási, akit az egész zsidó világ autentikus szövegmagyarázónak ismeri el, a Bibliához és a Babiloni Talmudhoz írt kommentárokat. Az ő Tóra-kommentárja volt az első, nyomtatásban megjelent héber nyelvű könyv (Reggio Calabria, 1475). Kommentárja szinte minden hagyományos héber Tóra-kiadásban benne van. Rási olyan népszerűvé vált, hogy más rabbinikus kommentárok kinyomtatásához is a „Rási-írás”-ként ismert betűkészletet használják. (Ez nem azt jelenti, hogy maga Rási ilyen betűkkel írt volna, hanem csak azt, hogy a nyomdászok ilyen betűkkel szedték kommentárját.)

Rási a zsidó történelem egyik legnehezebb korszakában élt. Végigszenvedte a Nyugat-Európán végigdúló első keresztes hadjáratot, s élményeit szívettpő liturgikus versekben örökítette meg. Fia nem volt, volt viszont három rendkívül tanult leánya. Kései kéziratái közül jó néhány lányai leírásában maradt ránk. *Báálé-Hátoszáfot* (Talmud-kommentátorok) néven emlegetett vejei és unokái a következő nemzedékek legkiválóbb nyugat-európai akadémiáinak vezetői voltak.

Rási Tóra-kommentárjai hagyományos és kritikai módszerek bonyolult kombinációjára épülnek. Rási sok esetben híven idézi egy-egy vers talmudi értelmezéseit, míg más esetekben inkább a betű szerinti magyarázatot választja. Ez a látszólagos következetlenség számos későbbi tanulmányozóját készítette arra, hogy valamilyen mélyebb rendszert keressen ebben. A lubavicsi rebbe például egy olyan értelmezési rendszert állított fel, mely szerint Rási elsősorban a Biblia egyszerű jelentését magyarázza, és csak azokban az esetekben folyamodott a homiletikai értelmezés eszközeihez, ha azok a szöveg egy nehezen érthető részének egyedüli magyarázatát adják.

A hagyományos értelmezések idézésekor a klasszikus rabbinikus irodalom széles spektrumát veszi igénybe, köztük a Talmud mellett a tárgumokat (amelyek fontos támpontként szolgálnak számára a homályos értelmű héber szavak lefordításában), a homiletikai és halachikus Midrást. Annak ellenére, hogy minden magyarázata valamilyen forrásra alapul, az itt közölt fordításban csak egyes helyeken jeleztük e forrásokat, mivel mindegyik jelölése túlságosan növelte volna a terjedelmet.

Rási sok esetben a héber szavakat általa „lááz”-nak nevezett korabeli francia megfelelőikkel fordította, miáltal a középkori francia nyelv egyik legkorábbi írásos feljegyzése is neki köszönhető. Gyakran idézi két spanyol zsidó tudós, Menáchem ben Szruk és Dunas ben Labrat lexikográfiai és nyelvtani munkáit.

Kijelenthető, hogy Rási a legkiválóbb tanítók képességeivel rendelkezett. Megérezte, hol találják majd nehezen érthetőnek a tanulók az anyagot, és olyan magyarázatokat adott, amelyeknek mind a kezdők, mint a tapasztalt tudósok hasznukat vehetik. Itt jegyezzük meg, hogy értelmezéseiben Rási egyes helyeken az idézett mondatrészletet beépíti magába a magyarázatba, másutt viszont az idézett szó vagy szavak után új mondattal kezdi kommentárját.

Az itt közreadott fordításhoz több héber kommentárt és angol fordítást is felhasználtunk, ilyen például a *Sáj lámorá* (Jeruzsálem, 2003), Chájim Dov Chavel rabbi tudományos Rási kiadása és kommentárja (Jeruzsálem, 1982), a *The Metsudah Chumash/Rashi* (New Jersey, 2001), a *Mesorah Publications Ltd.* (New York, 1995) kiadása és a *The Pentateuch and Rashi Commentary, The Jewish Publication Society* kiadása (Philadelphia, 1949).

Kiadásunkban a magyar fordításba ágyazva szerepel Rási eredeti héber szövege, hogy ezáltal még könnyebben lehessen azonosítani a héber szövegrészek magyar megfelelőit. E fordítási-szerkesztési elvet még olyan esetekben is betartottuk, amikor az eredeti héber mondat szórendjének hű követése kicsit nehezebben megérhető szórendet eredményezett a magyar fordításban. Legyen az olvasó jutalma e nehézségekért a Szentírás nyelvének jobb megértése, gyakorlása.

A most megjelent kommentárnak előfutára volt az 1998–99-ban megjelent rövid Rási válogatás, amely annak idején a *Gut Sábesz* hetilap harmadik évfolyamában jelent meg, és a 2007–08-ban megjelent *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából* című sorozat. A közreadott mű már tartalmazza a teljes hetiszakaszhéber és magyar szövegét is. Külön fejezzük ki köszönetünket *Dr. Klár Andrásnak* is, aki könyvkiadási munkánkban mindig mellettünk áll!

A kommentár kiadásával nagy feladatra vállalkoztunk, és ehhez kérjük az Önök segítségét is. Megjegyzéseiket, észrevételeiket kérjük, juttassák el hozzánk a *rasi@zsido.com* email címre.

Budapest, 5769. niszán 14., erev peszách

Oberlander Báruch

Chájé Szará (1Mózes 23:1–25:18.) פְּרֻשַׁת חַיֵּי שָׂרָה

A hetizakasz tartalmából

- Sára 127 éves korában meghal és Hebronban, a Machpéla barlangban temetik el, amelyet Ábrahám 400 sékel ezüstért vesz meg Efrontól, a hettitától. (1Mózes 23.)
- Ábrahám elküldi szolgáját, Eliezert, ajándékokkal megrakodva, Charánba, hogy az feleséget találjon a fia, Izsák számára. A falu kútjánál Eliezer jelet kér Istentől: amikor a hajadonok kijönnek a kúthoz, ő majd inni kér tőlük; az a lány, aki majd felajánlja, hogy a tevéit is megitatja, az lesz az, akit az Örökkévaló Izsáknak szánt. (1Mózes 24:1–14.)
- Rebeka, Ábrahám unokaöccsének, Betuélnek a lánya megjelenik a kútnál, és kiállja a „próbát”. Eliezert meghívják otthonukba, ahol az feleleveníti a nap történéseit. Rebeka visszatér Eliezerrel Kánaán országába, ahol összetalálkoznak a mezőn imádkozó Izsákkal. Izsák feleségül veszi Rebekát, megszereti őt, és megvigasztalódik anyja halála után. (1Mózes 24:15–67.)
- Ábrahám új feleséget vesz magának, Keturát (Hágárt), és újabb hat fiút nemz, de Izsákot nevezi meg egyedüli örökösének. Ábrahám 175 évesen hal meg, és két legidősebb fia, Izsák és Ismáél, Sára mellé temeti el. (1Mózes 25:1–18.)

וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעַת שָׁנִים, שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה. (בראשית כג, א)

És volt Sárának élete száz év, húsz év és hét év, ezek Sára életének évei.
(1Mózes 23:1.)

És volt Sárának élete száz év, húsz év és hét év... – לְכֹה נִכְתָּב שָׁנָה בְּכֹל כָּלָל וּכְלָל – Azért van írva mindegyik után „év”, – לֹזְמֵר לָךְ – hogy azt tanítsa: – שָׁבֵל אֶחָד – mindegyik periódusnak – נִדְרָשׁ – külön üzenete van. – בַּת מֵאָה – Olyan volt 100 éves korában, – כְּבַת עֶשְׂרִים – mint egy 20 éves – לְחֻטָּא – a bűnelkövetés szempontjából. – מֵה בַת עֶשְׂרִים לֹא חֻטְּאָה – Ahogy egy 20 éves még nem vétkezett, – שְׁהָרִי אֵינָה בַת עֲנֻשִׁין – mivel még nincs a felelősség korában [az égi bíróság előtt], – אַף בַּת מֵאָה בְּלֹא חֻטָּא – olyan ártatlan volt ő 100 évesen. – וּבַת עֶשְׂרִים – És olyan volt 20 évesen, – כְּבַת שְׁבַע – amilyen egy 7 éves – לְיוֹפֵי – a szépség szempontjából. [Tehát Sára testben és lélekben egyaránt teljes volt.]

כלן שוין לטובה – Mind ezek az évek pozitívan megegyeztek. [Ezért vont Rási párhuzamot az évek között a fentiekben.]

ותמת שרה בקרית ארבע הוא חבורן בארץ כנען, ויבא אברהם לספד לשרה ולביתה.
(בראשית כג, ב)

És meghalt Sára Kirját Árbában, vagyis Chevronban, Kánaán országában; és eljött Ábrahám, hogy meggyászolja Sárát és megsirassa.
(1Mózes 23:2.)

על שם ארבעה ענקים שהיו שם – Azért ez a neve, mert négy (árba) óriás lakott ott: – אַחִימָן שֵׁשִׁי וְתַלְמִי – Achimán, Sésáj, Tálmáj, – וְאַבִּיהֶם – és apjuk¹. – דָּבָר אֲחֵר – Egy másik magyarázat szerint – על שם ארבעה זוגות – שִׁנְקָרוּ שֵׁם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ – akiket – férjt és feleséget közösen – ott temettek el: – אָדָם וְחַוָּה – Ádám és Éva; – אַבְרָהָם וְשָׂרָה – Ábrahám és Sára; – יִצְחָק וְרֵבֵקָה – Izsák és Rebeka; – יַעֲקֹב וְלֵאָה – Jákob és Lea.

...és eljött Ábrahám... – מְבֵאֵר שְׁבַע – Beér Sevából.

...hogyan meggyászolja Sárát és megsirassa. – וְנִסְמְכָה מִיַּת שָׂרָה לְעַקְרֵת יִצְחָק – A Tóra egymás mellett említi Sára halálát és Izsák feláldozását,² – לְפִי שֶׁעַל יְדֵי בְשׂוּרַת הָעַקְרָה – mivel mikor eljutott hozzá (Sárához) a hír, – שֶׁנִּזְדַּמָּן בְּנֵה לְשִׁחִטָּה – hogy fia feláldozásra kerül, – וְכַמְעַט שְׁלֹא נִשְׁחַט – amit kis híján meg is tettek, – פְּרָחָה נִשְׁמָתָה מִמֶּנָּה – akkor szállt el belőle a lélek – וּמָתָה – és meghalt.

ויקם אברהם מעל פני מתו, וידבר אל בני חת לאמר. (בראשית כג, ג)

És fölkelt Ábrahám az ő halottja mellől és szólt Chész fiaihoz, mondván
(1Mózes 23:3.)

גַּר וְתוֹשֵׁב אֲנֹכִי עִמָּכֶם, תָּנוּ לִי אֲחֻזַּת קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מִתִּי מִלְּפָנַי. (בראשית כג, ד)

Jövevény és telepes vagyok én nálatok. Adjatok nekem sírnak való birtokot nálatok, hogy eltemessem halottamat szemem elől. (1Mózes 23:4.)

גַּר וְתוֹשֵׁב אֲנֹכִי עִמָּכֶם – Jövevény és telepes vagyok én nálatok... [Idegen vagy megtelepedett?] – גַּר מְאָרֶץ אַחֶרֶת – Ugyan jövevény vagyok egy másik országból, – וּנְתִישְׁבֹתִי עִמָּכֶם – de már letelepedtem közöttetek. – וּמִדְּרַשׁ אַגְדָּה – A

¹ Lásd 4Mózes 13:22.

² 1Mózes 22.

Midrás így magyarázza: – אם תרצו – ha úgy akarjátok – הריני גר – jövevény vagyok [és fizetek], – ואם לאו – ha nem, – אהיה תושב – akkor telepes leszek – וְאֶטְלֶנָה מִן הַדֵּיּן – és elveszem a földet joggal, – שְׂאֵמַר לִי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא – mert így szolt hozzám az Örökkévaló:³ – לְיֹרְעָדָ אֶתֶּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת – „A te utódaidnak fogom adni ezt a földet!”.

אַחֲזֵת קֶבֶר – sírnak való birtokot. – [Jelentése:] földbirtokot – אַחֲזֵת קֶרְקַע – temetkezési helyül.

וַיַּעֲנוּ בְנֵי חַת אֶת אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ. (בראשית כג, ה)

És feleltek Chész fiai Ábrahámnak, mondván: neki (1Mózes 23:5.)

שָׁמַעְנוּ אֲדֹנָי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְחָר קֶבְרֵינוּ קִבְּרָתְךָ, אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת קֶבְרוֹ לֹא יִקְלָה מִמֶּךָ מִקְּבֹר מִתְּךָ. (בראשית כג, ו)

„Hallgass meg bennünket, uram! isteni fejedelem vagy te közöttünk, legszebb sírhelyünkbe temesd el halottadat; senki közülünk nem tagadja meg tőled sírhelyét, hogy halottadat eltemesd”. (1Mózes 23:6.)

לֹא יִקְלָה – nem tagadja meg. – [Jelentése:] nem vonja meg, – כִּמוֹ – és a „ne vond meg tőlem irgalmadat,”⁴ – וְכִמוֹ וַיִּקְלָא הַגִּשָּׁם – „megszűnt az eső”⁵ [szövegrészekben].

וַיִּקָּם אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחוּ לְעַם הָאָרֶץ לְבְנֵי חַת. (בראשית כג, ז)

Ábrahám pedig fölkelt és meghajolt az ország népe, Chész fiai előtt. (1Mózes 23:7.)

וַיִּדְבֹּר אֹתָם לֵאמֹר, אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁכֶם לְקִבְּרָתְךָ אֶת מַתִּי מִלְּפָנַי שָׁמַעוּנִי וּפְגַעוּ לִי בְּעַפְרוֹן בֶּן צֹחַר. (בראשית כג, ח)

És szolt hozzájuk, mondván: „Ha akarjátok, hogy eltemessem halottamat szemem elől, hallgassatok meg és kérjétek meg nevemben Efrónt, Cóhar fiát, (1Mózes 23:8.)

נַפְשְׁכֶם – akarjátok. – רְצוֹנְכֶם – [Jelentése:] רְצוֹנְכֶם (*röconchem*) [akarjátok].

³ Uo. 12:7.

⁴ Zsoltárok 40:12.

⁵ Fentebb 8:2.

וּפָנְעוּ לִי – és kérjétek meg nevemben. – לְשׁוֹן בְּקֶשָׁה – Egy kérést jelentő kifejezés, – כְּמוֹ אֵל תִּפְגְּעֵי בִי – mint [a תִּפְגְּעֵי (tifgöi)] a „Ne unszolj engem”⁶ [szövegrészben].

וַיִּתֵּן לִי אֶת מַעְרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לוֹ אֲשֶׁר בְּקֶצֶה שְׂדֵהוּ, בְּכֶסֶף מְלֵא יִתְנַנֶּה לִּי בְּתוֹכְכֶם לְאַחֲזוֹת קָבֵר. (בראשית כג, ט)

...hogya adja nekem Machpéla barlangját, amely mezeje szélén van; teljes árában adja nekem sírnak való birtokul közöttetek. (1Mózes 23:9.)

הַמַּכְפֵּלָה – Machpéla.⁷ – בַּיֵּת וְעֲלֶיהָ עַל גְּבִיּוֹ – Azaz egy ház, amelynek van egy felső szintje [is]. – דָּבָר אַחֵר – Egy másik magyarázat: – שְׂכַפּוּלָה בְּזוּגוֹת – [Azért nevezik így,] mert házaspárok által megkettőzött⁸.

בְּכֶסֶף מְלֵא – teljes árában. – שְׁלֵם כָּל שְׂוִיָּה – [Jelentése:] teljes értékében. – וְכֵן יָרָד אָמַר לְאַרְוֶנָה – Amiképpen Dávid mondta Árávnának: – „Teljes árán.”⁹

וַעֲפָרוֹן יָשָׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי חַת, וַיַּעַן עֲפָרוֹן הַחַתִּי אֶת אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי חַת לְכָל בְּאֵי שַׁעַר עִירוֹ לֵאמֹר. (בראשית כג, י)

Efrón ott ült Hét fiai között, és felelt Efrón, a hettita, Ábrahámnak, Hét fiai hallatára, és mindenki előtt, akik a város kapujába jöttek, mondván: (1Mózes 23:10.)

וַעֲפָרוֹן יָשָׁב – Efrón éppen ott ült. – כְּתִיב חֶסֶר – [A יֵשֶׁב (josév) váv] nélkül van írva. – אוֹתוֹ הַיּוֹם מְנוּהוּ – [Azért,] mert aznap nevezték őt ki – שׁוֹטֵר עֲלֵיהֶם – hivatalnokká maguk fölé. – מִפְּנֵי חֲשִׁיבוֹתָו שֶׁל אַבְרָהָם – Ábrahám magas rangú mivolta miatt, – שֶׁהָיָה צְרִיף לוֹ – akinek szüksége volt rá [a földbirtok megvásárlása céljából], – עָלָה לְגִדְלָה – [Efrónt] magas pozícióba emelték.¹⁰

...אֵלֶּיךָ אֶת הַמַּכְפֵּלָה... – ...akik a város kapujába jöttek... – מִכָּל אֶתְרֵי הָאָרֶץ – Mindenki félretette a munkát, – וַיָּבֵאוּ לְגִמּוּל חֶסֶד לְשָׂרָה – és jött kegyeletét leróni Sára előtt.

לֹא אֲדַנִּי שְׂמַעֲנֵי הַשְּׂדֵה הַשְּׂדֵה נִתְּמִי לָךְ וְהַמַּעְרָה אֲשֶׁר בּוֹ לָךְ נִתְּמִיָּהּ, לְעֵינֵי בְנֵי עַמִּי נִתְּמִיָּהּ לָךְ קָבֵר מִתְּךָ. (בראשית כג, יא)

⁶ Rút 1:16.

⁷ A „máchpélá” szó a „dupla” jelentésű כֶּפֶל gyökérből ered. Miért nevezték így a helyet?

⁸ Lásd a 2. vershez tartozó Rási-kommentárt.

⁹ 1Krónikák 21:24.

¹⁰ Hogy Ábrahámnak így egyenrangú tárgyalópartnere legyen.

„Nem úgy uram, hallgass meg engem, a mezőt neked adom, a barlangot, amely benne van, szintén neked adom, népem fiai előtt neked adom; temesd el halottadat”. (1Mózes 23:11.)

לֹא אֲדַנִּי – Nem úgy uram. – לא תִקְנֶה אוֹתָהּ בְּדָמִים – „Nem fogod te azt pénzért megvenni, [hanem]...”

נָתַתִּי לָךְ – neked adom.¹¹ – הֲרֵי הִיא כְּמוֹ שְׁנַתְתִּיהָ לָךְ – Mintha már neked is adtam volna.

וַיִּשְׁתַּחוּ אֲבָרְהָם לִפְנֵי עַם הָאָרֶץ. (בראשית כג, יב)

És meghajolt Ábrahám az ország népe előtt (1Mózes 23:12.)

וַיִּדְבֹר אֶל עִפְרוֹן בְּאָזְנֵי עַם הָאָרֶץ לֵאמֹר אִךְ אִם אַתָּה לֹו שְׁמַעְנִי, נָתַתִּי כֶסֶף הַשְּׂדֵה קַח מִמֶּנִּי וְאִקְבְּרָה אֶת מִתִּי שָׁמָּה. (בראשית כג, יג)

...és szólt Efrónhoz az ország népe hallatára, mondván: „Mégis, kérlek, hallgass meg engem. Megadom a mezőért árát, fogadd el tőlem, hogy oda temessem halottamat”. (1Mózes 23:13.)

אַתָּה אוֹמֵר לִי – Mégis, kérlek, hallgass meg engem. – אִךְ אִם אַתָּה לֹו שְׁמַעְנִי – „Azt mondd, hallgassalak meg téged – וְלִקַּח בְּחִנָּם – és vegyem el [a barlangot] fizetség nélkül. – אֲנִי אֵי אֶפְשִׁי בְּכֶךְ – Én ezt nem kívánom [megtenni].”

הֲלוֹאִי – Mégis, kérlek, hallgass meg engem.¹² – וְהִלֹּאִי – [Jelentése:] „Lehetne-e, hogy meghallgass engem?”

מִוֶּכֶן הוּא – Megadom.¹³ – דִּנְאָרִי בְּלִעְזָא – Ófranciául *donne* [„adok”]¹⁴. – וְהִלֹּאִי נָתַתִּי לָךְ כְּכֹר – és azt kívánom, bárcsak már át is adtam volna neked.¹⁵

וַיַּעַן עִפְרוֹן אֶת אֲבָרְהָם לֵאמֹר לֹו. (בראשית כג, יד)

És felelt Efrón Ábrahámnak, mondván neki (1Mózes 23:14.)

¹¹ Miért használ Efrón múlt időt? Az eredeti szövegben ugyanis az szerepel: נָתַתִּי לָךְ (*nátáti lách*) – „neked adtam”.

¹² Mit jelent itt a לֹו (*lu*) szó?

¹³ Itt a נָתַתִּי (*nátáti*)-t nem úgy kell magyarázni, mint a 11. versben.

¹⁴ Jelen időben.

¹⁵ És nem úgy, mint a 11. versben, ahol a következő az értelme: „Vedd úgy, mintha már neked is adtam volna.”

אֲדֹנָי שְׁמַעֲנִי אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאֹת שְׁקָל כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מָה הוּא, וְאֵת מִתְּךָ קָבַר. (בראשית כג, טו)
„Uram, hallgass meg engem; négyszáz ezüst sekelt érő föld, mi az köztem és közted? Temesd csak el halottadat!” (1Mózes 23:15.)

בֵּין שְׁנֵי אוֹהֲבִים כְּמוֹנֵי – Két barát között, mint amilyenek mi vagyunk, – מָה הִיא חֲשׂוּבָה לְכָלוּם – mi jelentősége van ennek? Semmi! – וְאֵת מִתְּךָ קָבַר – és temesd el halottadat!

וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דָּבַר בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת, אַרְבַּע מֵאוֹת שְׁקָל כֶּסֶף עֹבֵר לְסוּחַר. (בראשית כג, טז)

Ábrahám meghallgatta Efront, és lemérte Efronnak az ezüstöt, amennyit mondott, Hét fiai hallatára, négyszáz ezüst sékelt, amilyen a kereskedők közt forgalomban van. (1Mózes 23:16.)

– חֶסֶר וַיִּוּ – ...és [Ábrahám] lemérte Efronnak... – לְפִי שְׁאֵמַר הַרְבֵּה – Efron] *úav* nélkül van írva [jelezve Efron hiányosságait], – מֵרַב יָגֵרְתָּ – mert sokat ígért, – וְאֶפְלוּ מֵעַט לֹא עָשָׂה – de még egészen keveset sem tett, – שְׁנֵטַל – *kántárint* [aminek öszérteke 640 kg. tiszta ezüstnek felel meg], – שְׁנֵאָמַר – ahogy írva van: – „Amilyen a kereskedők közt forgalomban van,” – עֹבֵר לְסוּחַר – *שְׁמֵתִקְבָּלִים בְּשֵׁקֶל בָּכָל* – vagyis ezeket mindenhol elfogadják *sékel*ként, – וַיִּשׁ מְקוֹם שֶׁשֶׁקְּלִיהֶן גְּדוּלִים – mivel vannak helyek, amelyeknek a *sékelje* nagyobb. – שְׁהֵן קְנֻטְרִין צִינְטִינִירִי שׁ בְּלַעַז – Ezeket [a *sékeleket*] ófranciául: *centenars*.

וַיִּקָּם שָׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בְּמַכְפֵּלָה אֲשֶׁר לְפָנֵי מַמְרֵא, הַשָּׂדֵה וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ וְכָל הָעֵץ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֵה אֲשֶׁר בְּכָל גְּבֻלוֹ סָבִיב. (בראשית כג, יז)

Így lett Efrón földje, amely a Mamré előtt levő Machpélában van, a mező és a barlang, amely benne van és mind a fa, amely a mezőn van egész határában köröskörül. (1Mózes 23:17.)

– [A földbirtok rangja] תְּקוּמָה הִיְתָה לוֹ – **Így lett Efrón földje.** – וַיִּקָּם שָׂדֵה עֶפְרוֹן – megdőtt, – שִׁיִּצָּא מִיַּד הַדְּיוּט – mivel megszűnt egy közember birtoka lenni, – לִיד מְלֶךְ – *– hogy egy király birtokává [váljék].* – וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מַמְרֵא – A vers egyszerű jelentése: – וַיִּקָּם הַשָּׂדֵה וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ – A mező és benne a barlang – וְכָל הָעֵץ לְאַבְרָהָם לְמַקְנָה – és az összes fa Ábrahám birtokába ment át, stb.

לְאַבְרָהָם לְמַקְנָה לְעֵינֵי בְנֵי חֵת, בְּכָל בְּאֵי שַׁעַר עִירוֹ. (בראשית כג, יח)

Ábrahám megvásárolt birtoka Hét fiainak jelenlétében, valamennyi előtt, akik a város kapujába jöttek. (1Mózes 23:18.)

בְּכָל בְּאֵי שַׁעַר עִירוֹ – valamennyi előtt, akik a város kapujába jöttek. –
 בְּקָרֵב כָּלֶם – [Azaz] mindnyájuk között – וּבְמַעְמַד כָּלֶם – és mindnyájuk jelenlétében –
 הֶקְנָהּ לוֹ – adta [Efrón Ábrahám] birtokába [a földet].

**וְאַחֲרֵי כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל מְעַרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה עַל פְּנֵי מְמָרָה הוּא חֲבֵרוֹן,
 בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. (בראשית כג, יט)**

**És aztán eltemette Ábrahám Sárát, az ő feleségét Máchpéla mezejének
 barlangjába, Mámré előtt, az Hebrón; Kánaán országában (1Mózes
 23:19.)**

וַיִּקַּם הַשָּׂדֶה וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בוֹ לְאַבְרָהָם לְאַחֲזוֹת קָבֵר, מֵאֵת בְּנֵי חֵת. (בראשית כג, כ)

**És maradt a mező, meg a barlang, mely benne van, Ábrahámé sírnak
 való birtokul Chész fiaitól. (1Mózes 23:20.)**

וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בְּיָמָיו, וַיְהִיָּה בָּרוּךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל. (בראשית כד, א)

**Ábrahám öreg lett nagyon, magas korú, és az Örökkévaló megáldotta
 Ábrahámot mindennel. (1Mózes 24:1.)**

בְּכָל עוֹלָה – megáldotta Ábrahámot mindennel.¹⁶ –
 בְּגִימְטְרִיא בֵּן – A [bákol] számértéke megegyezik a בֵּן (ben) [„fiú”
 számértékével], – וּמֵאַחַר שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן – s mivel [Ábrahámnak] volt egy fia, –
 הָיָה צָרִיף – feleséget kellett számára találnia.

וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל עַבְדּוֹ זֶקֶן בֵּיתוֹ הַמַּשָּׁל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ, שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי. (בראשית כד, ב)

**És szólt Ábrahám háza öreg szolgájához, aki mindene fölött
 rendelkezett: „Tedd kezed csípőm alá, (1Mózes 24:2.)**

זֶקֶן בֵּיתוֹ – háza öreg szolgájához. – Mivel [a זֶקֶן (zókán) szó]
 birtokos szerkezetben szerepel, – נִקְוֵד זֶקֶן – זֶקֶן (zókán)-nak van pontozva [és nem
 זֶקֶן (zákén)-nek].

לְפִי שֶׁהוּא דְּבוּק – csípőm alá. – Mivel annak, aki fogadalmat tesz, –
 צָרִיף שֵׁיטוּל בְּיָדוֹ חֲפָץ שֶׁל מִצְוָה – egy szent tárgyat¹⁷ kell a kezében tartania [közben], –
 כְּגוֹן סֶפֶר תּוֹרָה אוֹ תַּפְלִין – például egy Tóratekercset vagy egy tfilint, – וְהַמִּילָה הֵיטָהָה

¹⁶ Vagyis az Örökkévaló fiúgyermekkel áldotta meg Ábrahámot.

¹⁷ Szó szerint egy micva-tárgyat, vagyis olyasvalamit, amelynek segítségével egy isteni parancsolatot lehet teljesíteni.

מִצְוָה רְאוּנָה לוֹ – és [mivel] a körülmetélés volt az első [közvetlenül neki adott] micva, – וּבָאָה לוֹ עַל יְדֵי צָעַר – és azt fájdalom közepette telejsítette, – וְהִיטָה חֲבִיבָה עָלָיו – így az értékes volt számára, – וַיִּטְּלָהּ – és vette, [hogyan arra tegeyen fogadalmat].

וְאַשְׁבִּיעַךָ בִּיהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ, אֲשֶׁר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבְנֵי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אֲנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ. (בראשית כד, ג)

Én megesketelek téged az Örökkévalóra, az ég Istenére és a föld Istenére, hogy nem veszel feleséget fiainak a Kánaáni leányai közül, akinek közepette én lakom; (1Mózes 24:3.)

כִּי אֶל אֶרֶצִי וְאֶל מוֹלְדְתִי תֵלֵךְ, וְלִקְחַתָּ אִשָּׁה לְבְנֵי לְיִצְחָק. (בראשית כד, ד)

hanem országomba, szülőföldemre mész el és veszel feleséget az én fiainak, Izsáknak (1Mózes 24:4.)

וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָעֶבֶד אוֹלֵי לֹא תֵאבְדָה הָאִשָּׁה לְלֶכֶת אַחֲרַי אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת, הֲהִשָּׁב אָשִׁיב אֶת בְּנִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יֵצְאתָ מִשָּׁם. (בראשית כד, ה)

De a szolga mondta neki: Talán nem akar majd a nő eljönni utánam ebbe az országba, vajon vissza vigyem-e fiadat az országba, melyből te kijöttél? (1Mózes 24:5.)

וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם, הַשְּׂמֵר לְךָ פֶּן תָּשִׁיב אֶת בְּנֵי שְׂמָה. (בראשית כד, ו)

És mondta neki Ábrahám: Órizkedjél, nehogy visszavidd fiamat oda (1Mózes 24:6.)

וְהָיָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לָקַחְנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאָרֶץ מוֹלְדְתִי וְאֲשֶׁר דָּבַר לִי וְאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לִי לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, הוּא יִשְׁלַח מִלְאָכּוֹ לְפָנֶיךָ וְלִקְחַתָּ אִשָּׁה לְבְנֵי מִשָּׁם. (בראשית כד, ז)

Az Örökkévaló, az ég Istene, aki elvitt engem atyám házából és szülőföldem országából, aki szólt hozzám és esküdött nekem, mondván: ‘Magzatodnak adom ezt az országot’, ő elküldi majd angyalát elébed, és onnan veszel feleséget fiainak. (1Mózes 24:7.)

– ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לָקַחְנִי מִבֵּית אָבִי – **Az Örökkévaló, az ég Istene, aki elvitt engem atyám házából.** – וְלֹא אָמַר וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ – Itt nem mondta, hogy „és a föld Istene,” – וְאֲשִׁבִיעַךָ וְגוֹמֵר – „és – holott fentebb¹⁸ mondta: – וְלִמְעַלָּה אָמַר –

¹⁸ 3. vers.

megesketlek, stb.”¹⁹ – אָמַר לוֹ – [Ábrahám lényegében] azt mondta neki²⁰: – עֲכָשׁוּ שְׁהִרְגַלְתִּיו בְּכִי – „Ő most [már] az ég és a föld Istene, – הוא אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ – הַבְּרִיּוֹת – mivel bevetté tettem őt az emberek beszédében.”²¹ – אָבִל בְּשִׁלְקַחְנִי – Ám akkoriban, amikor elvitt engem – מִבֵּית אָבִי – atyám házából, – הִזָּה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם – az ég Istene volt, – וְלֹא אֱלֹהֵי הָאָרֶץ – de nem a föld Istene, – שְׁלֹא הָיָה בְּאֵי עוֹלָם מִכִּירִים בּוֹ – mivel az emberiség [még] nem fogadta el Őt, – וְשִׁמוֹ לֹא הָיָה רְגִיל בְּאָרֶץ – és az Ő Neve még nem volt általánosan [ismert] a földön.

מִבֵּית אָבִי – atyám házából. – מִחָרָן – [Azaz] Cháránból.

וּמֵאָרֶץ מוֹלְדָתִי – és szülőföldem országából. – מֵאֲזַר כְּשָׂדִים – [Azaz] Úr-Kászdimból.²²

וְאָשֶׁר דִּבֶּר לִי – aki szólt hozzám. – לְצָרְכִי – [Itt a לי (li) azt jelenti:] felőlem, – וְכֵן כָּל לִי וְלוֹ וְלָהֶם – akár a „melyet felőlem tett”²³ [szövegrészben]. – וְהֵם – Ugyanígy valahányszor לי (li), לוֹ (lo) és לָהֶם (láhem) szerepel – הַסְּמוּכִים אֶצֶל דְּבוּר – a הסמוכים אצל דבור – a דְּבוּר (dibur)-t²⁴ követően, – מִפּוֹרְשִׁים בְּלִשׁוֹן עַל – azt (ál)-ként²⁵ kell értelmezni, – עֲלוּהֵי עֲלוּהֵי עֲלוּהֵי שְׁלֵהֶם – Targum-beli megfelelőik pedig: עֲלוּהֵי (áláj), עֲלוּהֵי (álohi) és עֲלוּהֵי (áléhon), – וְלָהֶם – ugyanis a דְּבוּר אֶצֶל דְּבוּר לְשׁוֹן לִי וְלוֹ וְלָהֶם – az a דְּבוּר ige nem לי (li)-t, לוֹ (lo)-t és לָהֶם (láhem)-et vonz, – אֲלֵי אֲלֵי אֲלֵי אֲלֵי – hanem אֲלֵי (éláj)-t, אֲלֵי (éláv)-ot és אֲלֵי (áléhem)-et, – וְעֲמֵהוֹן – Targum-beli megfelelőik pedig: עֲמֵי (imi), עֲמֵי (iméj) és עֲמֵהוֹן (imhon). – אֲבָל אֶצֶל אֲמִירָה – Az אמר ige követően azonban – לָהֶם וְלוֹ וְלִי – נוֹפֵל לְשׁוֹן לִי וְלוֹ וְלָהֶם – לי (li), לוֹ (lo) és לָהֶם (láhem) szerepel.

וְאָשֶׁר נִשְׁבַּע לִי – és esküdött nekem. – בֵּין הַבְּתָרִים – A „részek közötti” szövetségkötéskor.

וְאִם לֹא תֵאָבֶה הָאִשָּׁה לְלָקֶת אַחֲרָיִךְ וְנִקִּיתָ מִשְׁבַּעְתִּי זֹאת, רַק אֵת בְּנֵי לֹא תִשָּׁב שְׁמָהּ.
(בראשית כד, ח)

Ha pedig az asszony nem akar tégedet követni, akkor föl vagy mentve esküd alól, csak fiamat oda vissza ne vidd”. (1Mózes 24:8.)

¹⁹ „és megesketlek az Örökkévalóra, az ég és föld Istenére.”

²⁰ Azaz Eliezernek, a szolgájának.

²¹ Azaz „Megismerttettem az embereket Istennel.”

²² Úr-Kászdím volt Ábrahám szülőhelye, Chárán pedig az a hely, ahol apja és fivére lakott.

²³ 1Királyok 2:4.

²⁴ Azaz a beszélni ige valamely alakját.

²⁵ Vki felől, vkit illetően.

וְקַח לּוֹ – **akkor föl vagy mentve esküm alól, stb.** – וְנָקִיטָה מִשְׁבוּעָתִי וְגוֹמֵר – És vehetsz feleséget neki – מִבָּנוֹת עֵנָר אֲשָׁכּוֹל וּמִמָּרָא – Ánér, Eskol és Mámré leányai közül.

וְרַק אֶת בְּנֵי וְגוֹמֵר – **csak fiamat, stb.** – רַק מִיֵּעוּט הוּא – A רַק (*rák*) szó itt kivételt jelöl. – בְּנֵי אֵינוֹ חוֹזֵר – [Azaz] „a *fiam* nem tér vissza oda, – אֲבָל יַעֲקֹב בֶּן בְּנֵי – unokám, Jákob, azonban – סוֹפוֹ לְחֹזֵר – végül is visszatér.”

וַיִּשֶׂם הָעֶבֶד אֶת יָדוֹ תַּחַת יַרְךָ אֲבְרָהָם אֲדֹנָיו, וַיִּשָּׁבַע לוֹ עַל הַדָּבָר הַזֶּה. (בראשית כד, ט)

És odatette a szolga a kezét Ábrahám, az ő ura csípője alá és megesküdött neki e dologra (1Mózes 24:9.)

וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְמָלִים מִגְּמָלֵי אֲדֹנָיו וַיִּלְךָ וְכָל טוֹב אֲדֹנָיו בְּיָדוֹ, וַיִּקֶּם וַיִּלְךָ אֶל אָרָם נְהָרִים אֶל עִיר נְחוּר. (בראשית כד, י)

Azután kiválasztott a szolga tíz tevét urának a tevéi közül, elindult és elvitte magával ura összes értékes dolgát. Felkerekedett, és elment Árárn-Náháráimba, Náchór városába. (1Mózes 24:10.)

...urának a tevéi közül... – נִכְרִין הָיוּ – Felismerhetően eltértek – מִשְׁאָר גְּמָלִים – a többi tevétől, – מִשְׁהָיוּ יוֹצְאִין זְמוּמִין – mert ezek mindig bekötött szájjal mentek, – מִפְּנֵי הַגָּדֹל – tartva a lopás [tilalmának megszegésétől] – שְׁלֹא יָרְעוּ – [vagyis attól] nehogy legelhessenek – בְּשָׂדוֹת אֲחֵרִים – idegen mezőn.

...ura összes értékes dolgát... – שְׁטַר מִתְּנָה כְּתַב לְיִצְחָק – Ajándék nyilatkozatot írt Ábrahám Izsáknak – עַל כָּל אֲשֶׁר לוֹ – egész tulajdonáról, – כִּדֵי שְׁיִקְפְּצוּ לְשִׁלּוּחַ לוֹ בָתָם – hogy lelkesen küldjék el neki leányukat.

– **Mezopotámiába.**²⁶ – בֵּין שְׁתֵּי נְהָרוֹת יוֹשְׁבֹת – Ez [a terület] két folyó között terül el.

וַיִּבְרָךְ הַגְּמָלִים מִחוּץ לְעִיר אֶל בְּאֵר הַמַּיִם, לַעֲרֹב עָרְב לַעֲת צֹאֵת הַשָּׂאֲבֹת. (בראשית כד, יא)

Letérdeltette a tevéket a városon kívül a kútnál estefelé, mikor a leányok kimentek vizet meríteni. (1Mózes 24:11.)

– **Letérdeltette a tevéket.** – הִרְבִּיעָם – [Jelentése:] Lefektette őket [a hasukra].

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנֵי אֲבְרָהָם הִקְרָה נָא לְפָנַי הַיּוֹם, וַעֲשֵׂה חֶסֶד עִם אֲדֹנֵי אֲבְרָהָם. (בראשית כד, יב)

²⁶ Árárn Náhárájimba.

És mondta: Örökkévaló, Istene az én uramnak, Ábrahámnak! Mutasd csak rendelésedet előttem ma és művelj kegyelmet az én urammal, Ábrahámmal (1Mózes 24:12.)

וְהָיָה אֲנֹכִי נֹצֵב עַל עֵינַי הַמֵּיִם, וּבְנוֹת אֲנָשֵׁי הָעִיר יֵצְאוּ לְשֹׂאֵב מַיִם. (בראשית כד, יג)

Íme, én állok a vízforrásnál és a város embereinek leányai kijönnek vizet meríteni; (1Mózes 24:13.)

וְהָיָה הַנֶּעֱבֵר אֲשֶׁר אָמַר אֵלַיָּה הֵטִי נָא כַדָּף וְאֶשְׁתָּהּ וְאֶמְרָהּ שְׂתֵּה וְגַם גְּמֹלֶיךָ אֶשְׁקֶה, אֵתָּה הַכְּהֵף לְעֶבְדְּךָ לְיִצְחָק וְכֵּה אֲדַע כִּי עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם אֲדֹנָי. (בראשית כד, יד)

Legyen tehát úgy, hogy amely leánynak azt mondom: hajtsd meg korsódat, hogy igyam, ő pedig azt mondja: „Igyál, és tevéidnek is adok inni”, – azt szántad szolgáltnak, Izsáknak. Erről fogom megtudni, hogy kegyes voltál uramhoz. (1Mózes 24:14.)

[Az a leány] neki – רְאוּיָהּ הִיא לוֹ – ...**azt** [a leányt] **szántad**... – אֵתָּה הַכְּהֵף – וְכֹדַי לְכַנֵּס בְּבֵיתוֹ שָׁל – mert jóságosan fog cselekedni, – שְׁתֵּהּ אֶגְמֹלֶת חֶסֶדִים – A הַכְּהֵף – וְלִשׁוֹן הַכְּהֵף בְּרִרְתָּ – s így méltó rá, hogy Ábrahám házába lépjen. – אֶבְרָהָם (hocháchtá) szó azt jelenti „kiválasztottad”, – אֶפְרוּבִישׁ טָ בְּלַעַז – ófranciául: *aprouvest* [azaz egyértelműen megmutatni].

– לִשׁוֹן תְּחִנָּה – **Erről** [a lány viselkedéséről] **fogom megtudni**... – וְכֵּה אֲדַע – Ez könyörgés volt: – הֲוֹדַע לִי בָּהּ – „Hadd tudjam meg erről [a lány viselkedéséről]...”.

– Ha [a lány] az ő – אִם תִּהְיֶה מִמְשַׁפְּתָהּ – **...hogyan kegyes voltál**... – כִּי עָשִׂיתָ חֶסֶד – [Ábrahám] családjából való lesz, – וְהוֹגַגְתָּ לוֹ – és való hozzá, – אֲדַע כִּי עָשִׂיתָ חֶסֶד – akkor tudni fogom, hogy kegyet gyakoroltál.

וַיְהִי הוּא טָרֵם כָּלָה לְדַבֵּר וְהָיָה רְבֵקָה יֵצְאת אֲשֶׁר יָלְדָה לְבְּתוּאֵל בֶּן מִלְכָּה אִשְׁתֵּי נַחֲוֹר אָחִי אֶבְרָהָם, וְכֵּה עַל שְׂכֻמָּהּ. (בראשית כד, טו)

És történt, ő még nem végzett azzal, hogy beszéljen, íme jött Rebeka, aki született Beszúélnak Milkó fiának, aki Nóchornak, Ábrahám testvérének felesége volt, és korsója a vállán (1Mózes 24:15.)

וְהַנֶּעֱבֵר טִבַּת מְרָאָה מְאֹד בְּתוּלָהּ וְאִישׁ לֹא יָדָעָהּ, וְתִרְדַּח הָעֵינָהּ וְתִמְלָא כַּדָּהּ וְתַעֲלֵ. (בראשית כד, טז)

És a leány igen szép volt, hajadon, akit férfi még nem ismert; lement a forráshoz, megtöltötte korsóját és feljött. (1Mózes 24:16.)

בתולה – hajadon.²⁷ – ממקום בתולים – [Olyan hajadon], akinek a szüzessége is [sértetlen volt].

ואיש לא ידעה – akit férfi még nem ismert. – שלא כדרכה – [Nem voltak] természetellenes érintkezései. – לפי שבנות הגוים – Mivel a nem-zsidó hajadonok [is] – ומפקירות עצמן ממקום אחר – és szexuális kicsapongásukat természetellenes módokon [úzik], – העיר על זו – ezért a Szentírás tanúságot tesz [Rebeka] mellett, – שנקיה מפל – hogy ő ártatlan volt minden effélében.

ויגזן העבד לקראתה, ויאמר הגמיאני נא מעט מים מפדף. (בראשית כד, יז)

És a szolga elébe futott és azt mondta: „Hagyj, kérlek, innom egy kis vizet korsódból”. (1Mózes 24:17.)

לפי שראה שעלו המים – És a szolga elébe futott.²⁸ – ויגזן העבד לקראתה – Mert a víz szintje megemelkedett felé [ti. a lány felé].

הגמיאני נא – Hagyj, kérlek, innom. – לשון גמיעה – [A *hágmiini*] a *gmiá* [kortyolás] kifejezésből származik, – הומי"ר בלעז – az ófranciában *humer*.

ותאמר שרתו אדני, ותמהר ותדך פדה על ידה ותשקהו. (בראשית כד, יח)

Ő pedig felelt: „Igyál, uram”, és sietve leeresztette korsóját kezébe és adott neki inni. (1Mózes 24:18.)

ותדך פדה – leeresztette korsóját. – מעל שכמה – A válláról.

ותכל להשקותו, ותאמר גם לגמליך אשאב עד אם כלו לשאת. (בראשית כד, יט)

Miután megittatta, így szólt hozzá: „Tevéidnek is merítetek, míg eleget nem ittak”. (1Mózes 24:19.)

מגרי אם משמש בלשון אשר – Itt az אם (*im*) „hogy” értelemben van használva. – **מגרי אם משמש בלשון אשר – Itt az אם (*im*) „hogy” értelemben van használva.**

אם כלו – eleget nem [ittak]. – די ספקון – [Onkelosz úgy fordítja:] „elég volt nekik,”²⁹ – שזו היא גמר שתיתן – mivel akkor végeztek az ivással, – כששתו די ספקון – amikor már eleget [ittak].

²⁷ A בתולה (*bötulá*) [szűz, hajadon] és a ואיש לא ידעה (*vöis lo jödáá*) [akit férfi még nem ismert] közül az egyik meghatározás fölöslegesnek tűnik.

²⁸ Mitől volt Eliezer olyan biztos abban, hogy ez a lány lesz az?

²⁹ Noha a כלו (*kilu*) azt jelenti: „végeztek”.

וּתְמַהֵר וּתְעַר כְּדָה אֶל הַשְּׂקֵת וּתְרַץ עוֹד אֶל הַבְּאֵר לְשָׂאב, וּתְשָׂאב לְכָל גְּמָלָיו. (בראשית כד, כ)

Sietve kiürítette korsóját az itatóba s újra a kúthoz futott, hogy merítsen, és merített összes tevéinek. (1Mózes 24:20.)

וְהִרְבֵּה יֵשׁ בְּלוֹשׁוֹן מִשְׁנָה – [Jelentése:] kiöntötte. – לְשׁוֹן נְפִיצָה – **kiürítette** – וּתְעַר – Ezt a kifejezést gyakran használja a Misna: – „Aki egyik edényből a másikba önt át.”³⁰ – וּבְמִקְרָא יֵשׁ לוֹ דוּמָה – Ugyanígy megtalálható [a kifejezés] a Szentírásban is: – אֶל תְּעַר נַפְשִׁי – „Ne öntsd ki lelkemet”³¹ – אֲשֶׁר הֵעֵרָה – „mert lelkét kiöntötte halálra.”³²

הַשְּׂקֵת – az itatóba. – אֶבֶן חַלּוּלָה – Egy kivájt kő, – שְׁשׁוּתִים בָּהּ הַגְּמָלִים – amiből a tevék isznak.

וְהָאִישׁ מִשְׁתַּאֵה לָּהּ, מִחְרִישׁ לְדַעַת הַהֲצִלִּיחַ יְהוָה דְּרָכּוֹ אִם לֹא. (בראשית כד, כא)

És az ember nagyon megnézte, elgondolkozott, vajon szerencsésé tette-e az Örökkévaló az ő útját vagy nem. (1Mózes 24:21.)

מִשְׁתַּאֵה – megnézte. – לְשׁוֹן שְׂאִיָּה – A שְׂאִיָּה (söijá) [kihalt/elhagyatott] kifejezésből, – כְּמוֹ שְׂאוּ עָרִים... – akárcsak a „Ameddig a városok pusztán üresen nem tátonganak... – és a föld sivataggá nem sorvad”³³ [versben].

מִשְׁתַּאֵה – megnézte. – מִשְׁתוּמֵם וּמִתְבַּהֵל – [Jelentése:] meglepetten és megrendülten, – עַל שְׂרָאָה דְּבָרוֹ קָרוֹב לְהֲצִלִּיחַ – mert azt látta, hogy vállalkozását lassan siker koronázza. – אֲבָל אֵינוֹ יוֹדֵעַ – Azt még nem tudta, – אִם מִמְשַׁפְּחַת אַבְרָהָם – hogy a lány Ábrahám családjából való-e.

– וְאֵל תִּתְמָה בְּתִיּוֹ שֶׁל מִשְׁתַּאֵה – Ne csodálkozz a ת betún a מִשְׁתַּאֵה (*mistáé*) szóban³⁴, – שְׂאִין לָךְ תְּבָה – mivel nincs olyan szó, – שְׂתַחֲלַת יְסוּדָה שִׁיין – amelynek az első gyökbetűje ש – és amely visszaható alakban szerepel, – בֵּין שְׂתִי אוֹתִיּוֹת שֶׁל עֵקֶר הַיְסוּד – ahol a ת nem választ el egymástól – מִפְּרִדָּה – két gyökbetűt, – כְּגוֹן מִשְׁתַּאֵה – mint a מִשְׁתַּאֵה (*mistáé*) szóban, – מִשְׁתוּלָל מִגְּזֵרַת שׁוּלָל – vagy a מִשְׁתוּלָל (*mistolél*)-ben³⁵, ugyanabból a gyökből, mint a שׁוּלָל (*solál*), – וַיִּשְׁתוּמֵם מִגְּזֵרַת שְׂמָמָה – vagy a וַיִּשְׁתוּמֵם (*vájistomém*)-ben³⁶, ugyanabból a gyökből,

³⁰ Ávodá zárá 72a.

³¹ Azaz „ne vedd el életemet.” Zsoltárok 141:8.

³² Jesájá 53:12.

³³ Uo. 6:11.

³⁴ Ha ugyanis a szó gyökere שְׂאָה, hogyan kerül bele a ת?

³⁵ Jesájá 59:15.

³⁶ Uo. 16.

mint a שִׁמְמָה (sömáá), – וַיִּשְׁתַּמֵּר חֻקוֹת עֲמָרִי מִגְּזֵרַת שִׁמֵּר – vagy mint a וַיִּשְׁתַּמֵּר חֻקוֹת עֲמָרִי (uöjistámér chukot omri) [szövegrészben]³⁷, ugyanabból a gyökből, mint a שִׁמֵּר (sámér). – אֶף כִּאֵן מִשְׁתַּאֵה מִגְּזֵרַת תְּשַׁאֵה – Itt is a מִשְׁתַּאֵה (mistáé) ugyanabból a gyökből [ered], mint a תְּשַׁאֵה (tisáé). – וּכְשֵׁם שְׂאֵתָה מוּצָא לְשׁוֹן מִשׁוּמִם – Már most a מִשׁוּמִם (mösomém)³⁸ kifejezéssel találkozhatunk – בְּאָדָם נִבְהֵל וְנִאָּלֵם – olyan személyre vonatkozólag, aki a döbbenettől elnémult – וּבַעַל מַחְשְׁבוֹת – és mélyen gondolataiba merült, – כְּמוֹ עַל יוֹמוֹ נִשְׁמוּ אַחֲרוֹנִים – akár a „Végnapján נִשְׁמוּ (násámu) [elszörnyednek] a nyugaton lakók,”³⁹ – שְׁמוֹ שְׁמִים – vagy a שְׁמוֹ שְׁמִים (somu sámájim), „Egek, ámuljatok [ezen],”⁴⁰ – אֶשְׁתוּמִם כְּשַׁעָה קָדָא – vagy az אֶשְׁתוּמִם (estomám), „egy pillanatra megdöbbsent”⁴¹ [szövegrészekben]. – כִּף תִּפְרֹשׁ לְשׁוֹן שְׂאֵיָה – Ugyanígy magyarázd a שְׂאֵיָה (söijá) kifejezést [is] – בְּאָדָם בְּהוֹל – egy olyan megdöbbsent emberre vonatkozóan, – וּבַעַל מַחְשְׁבוֹת – aki mélyen elmerült gondolataiba.

– וְאוֹנְקְלוֹס תַּרְגָּם לְשׁוֹן שְׂהֵיָה – Onkelosz [mindazonáltal] a שְׂהֵיָה (söhijá), „várás” [jelentésű] kifejezésből fordítja: – וַגְּבֵרָא שְׂהֵי – „Az ember várt,” – שׁוּהָא וְעוֹמֵד בְּמִקּוּם – „Azaz” állt egy helyen és várt, – לְרֵאוֹת הַהֲצִלִּיחַ ה’ דְּרִכּוֹ – hogy lássa, vajon Isten sikerrel koronázta-e útját. – וְאִין לְתַרְגָּם שְׂחֵי – [A מִשְׁתַּאֵה (mistáé) szót] nem szabad שְׂחֵי (sáté)-nak [ivás] fordítani, – מֵרַחֵם שְׂחֵי אִינוּ לְשׁוֹן שְׂחֵיָה – mert [a מִשְׁתַּאֵה (mistáé)] nem ivást jelent, – שְׂחֵי אִלֵּי נִפְלֵת בְּלִשׁוֹן שְׂחֵיָה – az „iszik” igében ugyanis nincs א.

לָהּ מִשְׁתַּאֵה – megnézte [a lányt]. – מִשְׁתוּמִם עָלֶיהָ – [Jelentése:] csodálkozva tűnődött *felőle*, – כְּמוֹ אֶמְרִי לִי אָחִי הוּא – mint a „mondjad felőlem: Ő az én fivérem,”⁴² – וּכְמוֹ וַיִּשְׁאָלוּ אֲנָשֵׁי הַמִּקּוּם לְאִשְׁתּוֹ – és az „És kérdezősködtek a hely lakói felesége *felől*”⁴³ [szövegrészekben].

וַיְהִי כִּאֲשֶׁר כָּלוּ הַגְּמָלִים לְשִׁתּוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בְּקַע מִשְׁקָלוֹ, וַשְּׁנֵי צְמִידִים עַל יָדָיָהּ
עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם. (בראשית כד, כב)

És mikor a tevék már eleget ittak, elővett az ember egy arany orrgyűrűt, amelynek súlya fél sékel volt, és két karperecet, melyeknek súlya tíz aranysékel volt. (1Mózes 24:22.)

³⁷ Michá 6:16.

³⁸ A שִׁמְמָה gyökből – jelentése: üres, elhagyott.

³⁹ Jób 18:20.

⁴⁰ Jeremiás 2:12.

⁴¹ Dániel 4:16.

⁴² Fentebb 20:13, ahol a לִי (li) [„nekem”] „rólam/felőlem” értelemben szerepel.

⁴³ Lentebb 26:7, ahol a לְאִשְׁתּוֹ (löisto) azt jelenti, hogy a felesége *felől*, a feleségéről.

[Rási értelmezésében az itt felsorolt értékek mennyisége és súlya nem csupán Ábrahám gazdagságát hivatottak kifejezni, hanem egyben azokra a későbbi eseményekre utalnak, amelyek majd Izsák és Rebeka leszármazottaival történnek:]

בָּקַע – ...fél sékel... – רָמָז לְשִׁקְלֵי יִשְׂרָאֵל – Ez utalás Izrael sékeljeire. [amit a Szentély számára kellett adományozni], – בָּקַע לְגִלְגָּלַת – [amely] fejenként fél sékel volt.

...és két karperecet... – רָמָז לְשִׁנֵּי לַחֹת מִצְמַדוֹת – Utalás a két összetartozó Törvénytáblára. [A צְמִידִים (*cmidim* – karperec) rokon a צָמוּד (*cámud* – összetartozó) szóval. Ezek szerint nem csak a kettes szám, hanem a *cmidim* szó is a kőtáblákra utal.]

...melyeknek súlya tíz arany sékel volt. – רָמָז לְעֶשְׂרֵת רָמָז לְעֶשְׂרֵת שִׁבְהָן – Utalás az azokra [vésett] Tízparancsolatra.

וַיֹּאמֶר בֵּת מִי אֶתְּ הַגִּידִי נָא לִי, הֵיִשׁ בֵּית אַבְרָהָם מְקוֹם לָנוּ לְלִינָן. (בראשית כד, כג)

...és így szólt: „Kinek leánya vagy te? mondd meg, kérlek, nekem, van-e atyád házában számunkra hely, hogy megháljunk?” (1Mózes 24:23.)

לְאַחַר שִׁנְתָן לָהּ – **és így szólt: „Kinek leánya vagy te?”**⁴⁴ – וַיֹּאמֶר בֵּת מִי אֶתְּ – שְׁאֵלָה – Azután kérdezte ezt meg tőle, miután odaadta neki [az ajándékokat] – לְפִי – שֶׁהִיא בְּטוֹחַ בְּזִכְרוֹתָיו שֶׁל אַבְרָהָם – mert bízott abban, hogy Ábrahám érdemeinek köszönhetően – שֶׁהַצְּלִיחַ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דָּרְכוּ – Isten sikerrel koronázta útját.

לְלִינָן – hogy megháljunk. – לִינָה אַחַת – [A לְלִינָן (*lálín*)] egy éjszakányi szállásra utal. – לִין שֵׁם דָּבָר – A לִין (*lin*) főnév. – גַּם מְקוֹם לָלוֹן – [Rebeka] azonban a לָלוֹן (*lálun*) igét használta, – כַּמָּה לִינֹת – amely több [éjszakányi] szállásra utal.

וַתֹּאמֶר אֵלָיו בֵּת בְּתוּאֵל אֲנֹכִי, בֶּן מִלְכָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְנַחוּר. (בראשית כד, כד)

És ő felelt neki: „Betuél leánya vagyok én, a Milka fiáé, akit szült Náchórnak”. (1Mózes 24:24.)

בֵּת בְּתוּאֵל – Betuél leánya. – הִשִּׁיבְתוּ עַל רֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹן – [Eliezer] első [kérdésére] válaszolt először, – וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן – és az utolsó [kérdésére] utoljára.

וַתֹּאמֶר אֵלָיו גַּם תְּבֵן גַּם מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ, גַּם מְקוֹם לָלוֹן. (בראשית כד, כה)

És mondta még neki: „Szalma is, abrak is sok van nálunk, meg hely is a meghálásra”. (1Mózes 24:25.)

⁴⁴ Miért adta oda neki Eliezer az ajándékokat, mielőtt még tudta, volna, hogy kicsoda?

מִסְפּוֹא – Abrak. – כָּל מֵאֲכָל הַגְּמֻלִים קְרוּי מִסְפּוֹא – Az összes fajta teveeledel [összefoglaló] elnevezése a מִסְפּוֹא (*miszpo*), – כָּגוֹן עֲצָה וְשִׁעוּרִים – [ilyen] például a széna és az árpa.

וַיִּקַּד הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחוּ לַיהוָה. (בראשית כד, כו)

És meghajolt a férfiú és leborult az Örökkévaló előtt (1Mózes 24:26.)

וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדָנִי אֲבִרְהֶם אֲשֶׁר לֹא עָזַב חֶסְדּוֹ וְאַמְתּוֹ מֵעַם אֲדָנִי, אֲנִכִּי בְּדֶרֶךְ נַחְנִי יְהוָה בֵּית אֲחִי אֲדָנִי. (בראשית כד, כז)

...és szólt: „Áldott legyen az Örökkévaló, uramnak, Ábrahámnak Istene, aki nem vonja el kegyelmét és hűségét uramtól; az Örökkévaló vezetett engem az úton uram testvéreinek házába”. (1Mózes 24:27.)

בְּדֶרֶךְ – az úton.⁴⁵ – דֶּרֶךְ הַמְזֻמָּן – [Jelentése:] a kijelölt úton, – דֶּרֶךְ הַיָּשָׁר – az egyenes úton, – בְּאוֹתוֹ דֶּרֶךְ שֶׁהֵייתִי צָרִיךְ – azon az úton, amelyen haladnom kellett. – הַמְשֻׁמָּשִׁים בְּרֹאשׁ הַתְּבָה – ה, ל, ב, וְכֵן כָּל בֵּיית וְלִמְד וְהֵא – Ugyanígy minden – וּנְקוּדִים בְּפֶתַח – és *pátách*-hal van vokalizálva, – amikor prefixumként szerepel – מְדַבְּרִים בְּדָבָר הַפְּשוּט – valami olyan meghatározott dologra utal, – אוּ שֶׁהוּא מְבוֹרֵר וְנִכְר – vagy ha egyértelmű és nyilvánvaló, – בְּאִיזוֹ הוּא מְדַבֵּר – hogy melyik [dologról] beszél [a beszélő].

וַתֵּרֶץ הַנַּעֲרָה וַתִּגַּד לְבֵית אִמָּהּ, כְּדַבְּרִים הָאֵלֶּה. (בראשית כד, כח)

A leány pedig elfutott és jelentette anyja házában ezeket a dolgokat. (1Mózes 24:28.)

לְבֵית אִמָּה – anyja házában. – דֶּרֶךְ הַנְּשִׁים הֵייתָה – Szokásos volt, hogy a nőknek – לְהֵיוֹת לְהֵן בֵּית – volt egy [külön] házuk, – לִישֵׁב בּוֹ לְמִלְאֲכָתָן – amelyben munkájukat végezték, – וְאִין הַבַּת מְגֻדַת אֵלָא לְאִמָּה – és egy leány csupán az anyjában bíz meg.⁴⁶

וַלְרִבְקָה אַח וְשָׁמוּ לְבָן, וַיֵּרֶץ לְבָן אֶל הָאִישׁ הַחֹצֵה אֶל הָעֵין. (בראשית כד, כט)

És Rebekának volt egy fivére, akit Lábánnak hívtak, és Lábán futott a férfiúhoz, a forráshoz. (1Mózes 24:29.)

⁴⁵ Miért *pátách* és miért nem *svá* áll a בְּדֶרֶךְ (*báderech*) ב-je alatt?

⁴⁶ Máskülönben Rebekának apjához kellett volna sietnie, hiszen az apja volt Ábrahám rokona, nem az anyja.

וַיָּרֶץ – futott. – לָמָּה רָץ – Miért futott [Lábán] – וְעַל מָה רָץ – és mi [dologért] futott? – וַיְהִי כִּרְאוֹת אֶת הַנָּגוֹם – Amikor látta az orrkarikát, – אָמַר עֲשִׂיר הוּא זֶה – azt mondta: „Ez [az ember] gazdag,” – וַנִּתֵּן עֵינָיו בְּמִמּוֹן – és terveket szőtt, hogy megszerezze a pénzét.

וַיְהִי כִּרְאוֹת אֶת הַנָּגוֹם וְאֵת הַצְּמִדִּים עַל יָדֵי אֲחִיתוֹ וּכְשָׁמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי רַבְקָה אֲחִיתוֹ לֵאמֹר פֹּה דָבָר אֵלַי הָאִישׁ, וַיָּבֵא אֶל הָאִישׁ וְהִנֵּה עֹמֵד עַל הַגְּמָלִים עַל הָעֵינַן. (בראשית כד, ל)

És történt, hogy midőn látta az orrgyűrűt s a karpereceket a nővére kezein és mikor hallotta nővére Rebeka szavait, mondván: „Így szólt hozzám a férfi” – akkor eljött a férfihoz és íme, az ott állt a tevék mellett a forrásnál. (1Mózes 24:30.)

עַל הַגְּמָלִים – a tevék mellett. – לְשִׁמְרָן – Hogy őrizze őket, – כִּמוֹ וְהוּא עֹמֵד – כמו והוא EOMD – עַלֵיהֶם – mint a „mellettük állt”⁴⁷ [szövegrészben] – לְשִׁמְשָׁם – [aminek jelentése:] hogy kiszolgálja őket.

וַיֹּאמֶר בּוֹא בְרוּךְ יְהוָה, לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ וְאֵנֹכִי פְּנִיתִי הַבַּיִת וּמְקוֹם לְגִמְלִים. (בראשית כד, לא)

És így szólt: „Jöjj be, Örökkévaló áldottja! Miért állsz künn, mert én már megtisztítottam a házat, és helyet csináltam a tevéknek”. (1Mózes 24:31.)

פְּנִיתִי הַבַּיִת – ...megtisztítottam a házat... – מֵעֲבוּדָה זָרָה – A bálványoktól. [A „megtisztítottam a házat” nem jelentheti csupán azt, hogy helyet csinált Eliezer számára, hiszen Rebeka korábban⁴⁸ már mondta neki, hogy van hely számára.]

וַיָּבֵא הָאִישׁ הַבַּיְתָה וַיַּפְתַּח הַגְּמָלִים, וַיִּתֵּן תֶּבֶן וּמִסְפּוֹא לְגִמְלִים וּמִים לְרַחֵץ רַגְלָיו וְרַגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ. (בראשית כד, לב)

És bement az ember a házba, leszerelte a tevéket, adott szalmát és abrakot a tevéknek, vizet is megmosni lábát és a vele lévő emberek lábát is. (1Mózes 24:32.)

...leszerelte... – וַיַּפְתַּח – הִתִּיר זָמָם שְׁלֵהֶם – vagyis levette a szájkosarukat, – שְׁלֵהֶם – שְׁהֵיָהּ סוּתָם אֶת פִּיהֶם – hogyan ne legeljenek út közben – בְּשָׂדוֹת אֲחֵרִים – olyan földeken, amelyek más tulajdonában voltak.

וַיִּישָׁם וַיּוֹשֶׁם לְפָנָיו לְאָכַל וַיֹּאמֶר לֹא אֲכַל עַד אִם דְּבַרְתִּי דְבָרִי, וַיֹּאמֶר דְּבָר. (בראשית כד, לג)

⁴⁷ Fentebb 18:8.

⁴⁸ Uo. 24:25.

Tettek elébe ételt, de ő azt mondta: „Nem eszem, míg el nem mondtam mondanivalómat”. Mondta neki: „Beszélj”. (1Mózes 24:33.)

אם הרי אם מִשְׁמֵשׁ בְּלִשׁוֹן אֲשֶׁר – Itt az אם (im) egy olyan terminus, amely אֲשֶׁר (áser) [„hogya”] értelemben [szerepel], – וּבְלִשׁוֹן – [de] azt is [mondhatnánk], hogy כִּי (ki) [„amikor”] értelemben, – כִּמוֹ עַד כִּי יָבֵא – mint a „míg el nem jó Siló”⁴⁹ [szövegrészben]. – זֶה שְׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוּרֹנָם – a – a לְבָרְכָה – Erre gondoltak bölcseink, amikor azt mondták: – כִּי מִשְׁמֵשׁ בְּאֲרֵבַע לְשׁוֹנוֹת – a – a כִּי (ki) négyféle értelemben szerepelhet, – וְהָאֶחָד אֵי וְהוּא אִם – és [ezek közül] egy az אֵי (i), amely azt jelenti, אם (im).⁵⁰

וַיֹּאמֶר, עֲבָד אֲבְרָהָם אָנֹכִי. (בראשית כד, לד)

És ő mondta: Ábrahám szolgálja vagyok én (1Mózes 24:34.)

וַיְהִיָּה בְרַךְ אֶת אֲדֹנָי מְאֹד וַיִּגְדֹּל, וַיִּתֶּן לוֹ צֹאן וּבָקָר וְכֶסֶף וְזָהָב וַעֲבָדָם וְשִׁפְחֹת וְגַמְלִים וְחֲמֹרִים. (בראשית כד, לה)

Az Örökkévaló pedig megáldotta az én uramat nagyon, úgy, hogy nagy lett; adott neki juhot és marhát, ezüstöt és aranyat, szolgálkat és szolgálókat, tevéket és szamarakat. (1Mózes 24:35.)

וַתֵּלֶד שָׂרָה אִשָּׁת אֲדֹנָי בֶּן לֹאדָנִי אַחֲרַי זְקֵנְתָהּ, וַיִּתֶּן לוֹ אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ. (בראשית כד, לו)

És Sára, uram felesége, miután megöregedett, fiút szült, uramnak; és ő neki adott mindent, amije volt. (1Mózes 24:36.)

וַיִּטֵּר מִתְּנָהּ – és ő neki adott mindent, amije volt. – וַיִּתֶּן לוֹ אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ – Mutatott nekik egy adománylevelet.

וַיִּשְׁבְּעֵנִי אֲדֹנָי לֵאמֹר, לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יָשָׁב בְּאֶרְצוֹ. (בראשית כד, לז)

Engem pedig megesketett az uram, mondván: „Ne végy fiamnak feleséget a kánaániták leányai közül, akiknek országában lakom, (1Mózes 24:37.)

⁴⁹ Lentebb 49:10.

⁵⁰ Azaz noha a כִּי (ki) itt אֲשֶׁר (áser) [„hogya”] értelemben szerepel, amely nem eleme a négyes listának, ám az אֲשֶׁר (áser)-t itt az אם (im) reprezentálja (hiszen az אם (im)-nek, mint látjuk, létezik אֲשֶׁר (áser) jelentése is), amelyik viszont rajta van a négyes listán.

Ne végy fiamnak feleséget a kánaániták leányai közül. – אם לא תלך תחלה אל בית אבי – Hacsak előbb nem megy el atyám családjához, – ולא תאבה ללכת אחריך – és ⁵¹ nem lesz hajlandó követni téged.

אם לא אל בית אבי תלך ואל משפחתי, ולקחת אשה לבני. (בראשית כד, לח)

hanem atyám házába menj el és családomhoz, hogy vegyél feleséget fiamnak (1Mózes 24:38.)

ואמר אל אדני, אלי לא תלך האשה אחרי. (בראשית כד, לט)

De én mondtam uramnak: Hátha nem követ majd az asszony engem? (1Mózes 24:39.)

אלי כתיב – **Hátha nem követ majd az asszony engem?** – אלי לא תלך האשה – [Az *uláj*] itt olyan [helyesírással szerepel, hogy akár] אלי (*éláj*)-nak [is olvashatnánk].⁵² – בת היתה לו לאליעזר – Eliezernek volt egy lánya, – והיה מחזר למצוא – és ezért ürügyet keresett, – שיאמר לו אברהם – hogy Ábrahám azt mondja neki, – למה אתה מחזר למצוא – forduljon önmagához, – למה אתה מחזר למצוא – és adja hozzá a lányát [Izsákhhoz]. – אברהם – Ábrahám [azonban] azt felelte neki: – בני ברוך ואתה ארוך – és az, akin átök ül, nem kötheti össze az életét – מדבק בכרוך – egy olyannal, aki áldott.”

ואמר אלי, יהנה אשר התהלכתי לפניו? שלח מלאכו אתך והצליח דרכך ולקחת אשה לבני משפחתי ומבית אבי. (בראשית כד, מ)

És ő mondta nekem: Az Örökkévaló, akinek színe előtt én jártam, elküldi majd angyalát veled és sikeressé teszi utadat, hogy vegyél feleséget fiamnak az én családomból, atyám házából (1Mózes 24:40.)

אז תנקה מאלתי כי תבוא אל משפחתי, ואם לא יתנו לך והיית נקי מאלתי. (בראשית כד, מא)

Akkor leszel fölmentve esküm alól, ha eljössz családomhoz és ha nem adják neked, akkor légy fölmentve esküm alól (1Mózes 24:41.)

⁵¹ Ti. az Izsáknak kiszemelt rokon lánya.

⁵² Ha ugyanis ו-*val* lenne írva, *אוּלַי*, akkor nem lehetne אלי (*éláj*)-nak olvasni (ami különben azt jelentené, hogy „hozzám”).

⁵³ Eliezer Kánaán leszármazottja volt, akit Noé megátkozott (lásd fentebb, 9:25.).

וְאַבָּא הַיּוֹם אֶל הָעֵין, וְאָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנָי אֲבָרְכֶם אִם יִשָּׁךְ נָא מִצְלִיחַ דְּרַכֵּי אֲשֶׁר אֲנֹכִי הֵלַךְ עֲלֶיהָ. (בראשית כד, מב)

És én eljöttem ma a forráshoz, és szóltam: Örökkévaló uram, Ábrahám Istene, vajha szerencsésé tennéd utamat, melyen járok. (1Mózes 24:42.)

וְאַבָּא הַיּוֹם – És én eljöttem ma... – הַיּוֹם יִצְאֵתִי וְהַיּוֹם בָּאתִי – Ma indultam, és ma érkeztem. – מִכַּאן – Ebből arra következtetünk, – שֶׁקִּפְצָה לוֹ הָאָרֶץ – hogy a „a föld összezsugorodott számára” [vagyis utazása csodálatosmód megrövidült].

– אָמַר רַבִּי אֶחָא – Áchá rabbi azt mondta: – יָפָה שִׁיחָתָן שֶׁל עַבְדֵי אַבֹּת לִפְנֵי הַמָּקוֹם – Az ősatyák szolgáinak beszélgetései nagyobb becsben állnak Isten előtt, – מִתּוֹרָתָן שֶׁל – מתורתן של – בְּנֵים – mint gyermekeinek adott tóraiutasítások; – שֶׁהָרִי פָּרְשָׁה שֶׁל אֶלְיָעֶזֶר – hiszen Eliezer fejezetét – כְּפוּלָה בְּתוֹרָה – kétszer is megismétli a Tóra [hiszen a Tóra elbeszélése⁵⁴ után, megismétlődik, amikor Eliezer elbeszéli Rebeka családjának⁵⁵], – לֹא נִתְּנוּ אֶלָּא בְּרַמְיָהּ – míg ellenben a Tóra számos tanítását – וְהִרְבָּה גּוֹפֵי תוֹרָה – csupán utalás révén kaptuk.

הִנֵּה אֲנֹכִי נֹצֵב עַל עֵין הַמַּיִם, וְהִיָּה הָעֵלְמָה הַיְצֵאת לְשֶׁאֵב וְאָמַרְתִּי אֵלֶיהָ הַשְּׁקִינִי נָא מֵעַט מַיִם מִכַּדָּי. (בראשית כד, מג)

íme, én állok a vízforrásnál, legyen tehát, hogy a leány, aki kijön, hogy vizet merítsen, én pedig mondom neki: Adj innom, kérek, egy kis vizet korsódból, (1Mózes 24:43.)

וְאָמַרְתָּ אֵלַי גַּם אֶתָּה שְׂתֵּה וְגַם לְגַמְלֵיךְ אֲשָׂא, הוּא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הִכִּיתִי יְהוָה לְבֵן אֲדֹנָי. (בראשית כד, מד)

...és ő azt mondja nekem: te is igyál és tevéidnek is meríték, – ez az asszony az, akit az Örökkévaló uram fiának szánt. (1Mózes 24:44.)

– גַּם אֶתָּה – te is. – גַּם לְרִבּוֹת – A גַּם (gám) kiterjeszti ezt – אֲנָשִׁים שְׁעֵמוֹ – azokra az emberekre is, akik vele voltak.⁵⁶

– הוֹכִיחַ – szánt. – בְּרַר וְהוֹדִיעַ – [Jelentése:] Az Örökkévaló tisztázta és tudatta [a dolgot]. – וְכֵן כָּל הוֹכְחָה שֶׁבְּמִקְרָא – Hasonlóan a הוֹכְחָה (hocháchá) terminus Szentírásban megjelenő valamennyi formája – בְּרוּר דְּבָר – valaminek a tisztázására utal.

⁵⁴ 1Mózes 24:1–33.

⁵⁵ Uo. 34–48.

⁵⁶ Azaz Rebeka nem csupán Eliezert, hanem Eliezer kíséretét is megkínálta vízzel.

אני טרם אכלה לדבר אל לבי והנה רבקה יצאת וכדה על שכמה ותדר העינה ותשאב, ואמר אליה השקיני נא. (בראשית כד, מה)

És mielőtt befejeztem gondolatom, s íme jött Rebeka korsójával a vállán, lement a forráshoz és merített és mondtam neki; Adj, kérlek, innom. (1Mózes 24:45.)

טרם אכלה – mielőtt befejeztem. – [Jelentése:] Még be kellett fejeznem. – **וכן כל לשון הוזה** – Ugyanígy, amikor jelen időre [történik utalás] – **ופעמים שמדבר** – néha múlt időt használ [a szöveg], – **וכן כל לשון הוזה** – néha pedig jövőidőt használ, – **כמו כי אמר איוב** – mint például a „Mert azt mondta Jób”⁵⁷ [szövegrészben], – **הרי לשון עבר** – ahol múlt időt [אמר (ámár)] használ [a szöveg], – **ככה יעשה איוב** – [vagy az] „Így szokott tenni Jób”⁵⁸ [szövegrészben], – **הרי לשון עתיד** – ahol jövő időt használ.⁵⁹ – **כי אומר הנה איוב** – Mindazonáltal mindkét esetben jelen idejű [a mondat] értelme, – **כי אולי הטאו בני וגומר** – „Hátha vétkeztek a fiaim... – **והנה** – Jób ugyanis azt mondta: – **עושה כף** – Így szokott tenni Jób [minden alkalommal].”⁶⁰

ותמהר ותורד כדה מעליה ותאמר שתה וגם גמליך אשקה, ואשת וגם הגמלים השקתה. (בראשית כד, מז)

Ó sietett és leeresztette korsóját magáról és mondta: Igyál és tevéidet is megitatom; én ittam és a tevéket is megitatta. (1Mózes 24:46.)

ואשאל אתה ואמר בת מי את ותאמר בת בתואל בן נחור אשר ילדה לו מלכה, ואשם הנזם על אפה והצמידים על ידיה. (בראשית כד, מז)

Ezután megkérdeztem, szólván: Kinek a leánya vagy? Ó pedig felelt: Betuél leánya, aki Náchór fia, akit szült neki Milka; akkor rátettem az orrgyűrűt az orrára és a karpereceket a kezeire. (1Mózes 24:47.)

ואשאל אתה – Ezután megkérdeztem... akkor rátettem. – **שנה הסדר** – [Eliezer] megváltoztatta [az események] sorrendjét, – **שהרי הוא תחלה נתן** – hiszen [valójában] először adta oda [az ékszereket] – **ואחר כך שאל** – és [csak] ezt követően kérdezte [a családja felől]. – **אלא שלא יתפשוהו בדבריו** – Viszont nem akarta, hogy

⁵⁷ Jób 1:5.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Az eredetiben ugyanis ez így szerepel: **ככה יעשה איוב** (*káchá jáásze Ijov*), ahol a **יעשה** (*jáásze*) a „csinál/tesz” ige egyes szám harmadik személyű, jövő idejű alakja.

⁶⁰ Uo.

belekössenek a szavaiba – וַיֹּאמְרוּ – és azt mondják: – הֲיֵאֶדְנָתָהּ לָהּ – „Hogyhogy odaadtad neki [az ékszereket], – וַעֲדִין אֵינָךְ יוֹדֵעַ מִי הִיא – holott nem is tudtad még, kicsoda ő?”

וְאָקֵד וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה, וְאֶבְרַךְ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנָי אֲבֹרָהֶם אֲשֶׁר הִנְחֵנִי בְּדֶרֶךְ אֱמֶת לְקַחַת אֶת בַּת אָחִי אֲדֹנָי לְכַנּוּ. (בראשית כד, מח)

Meghajoltam és leborultam az Örökkévaló előtt és áldottam az Örökkévalót, az én uramnak, Ábrahámnak Istenét, aki vezetett engem az igaz úton, hogy elvegyem uram testvérének leányát az ő fiának (1Mózes 24:48.)

וְעַתָּה אִם יִשְׁכַּם עֲשִׂים חֶסֶד וְאֱמֶת אֶת אֲדֹנָי הִגִּידוּ לִי, וְאִם לֹא הִגִּידוּ לִי וְאֶפְנֶה עַל יָמִין אוֹ עַל שְׂמָאל. (בראשית כד, מט)

És most, ha szeretetet és hűséget akartok gyakorolni urammal, mondjátok meg nekem, ha pedig nem akartok, azt is mondjátok meg, hogy jobbra vagy balra forduljak”. (1Mózes 24:49.)

jobbra. – על ימין – Ez egy Jismáél lányai közül való [feleségre utal].⁶¹

balra. – על שמאל – [Vagy egy] Lót leányai közül való [feleségre]; – שְׁהִיָּה יוֹשֵׁב לְשִׂמְאֵלוֹ שֶׁל אֲבֹרָהֶם – Lót [ugyanis] Ábrahámától balra lakott.

וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ מִיְהוָה יֵצֵא הַדָּבָר, לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֵלֶיךָ רַע אוֹ טוֹב. (בראשית כד, נ)

Ekkor feleltek Lábán és Betuél és szóltak: „Az Örökkévalótól indult ki a dolog, nem mondhatunk mi neked se jót, se rosszat. (1Mózes 24:50.)

Lábán] – רָשָׁע הָיָה – [Lábán] gonosz ember volt, – וַיִּקְפֹּץ – és már ugrott is, – לְהִשִּׁיב לְפָנָי אָבִיו – hogy megelőzze apját a válasszal.

– לא נוכל דבר אליך. – **nem mondhatunk mi neked [se jót, se rosszat].** – לֹא עַל יְדֵי תְשׁוּבָת – Hogy ellenszegülünk neked ebben a dologban; – לְמֵאֵן בְּדָבָר הַזֶּה וְלֹא עַל יְדֵי תְשׁוּבַת דָּבָר – sem egy „rossz” [azaz nem helyénvaló] válasszal, – לְפִי שֶׁנִּכְרַשְׁמָה יֵצֵא – sem bármiféle helyénvaló vagy kézenfekvő válasszal⁶²,

⁶¹ Jismáél Párán pusztájában lakott (fentebb 21:21.), amely Chevrontól, Ábrahám lakhelyétől délre terül el. A „jobbra” egy a déli irányra tett utalás. Lásd *Zsoltárok* 89:13.

⁶² Vagyis a רַע אוֹ טוֹב (*rá o tou*) nem visszautasításra vagy beleegyezésre utal, hanem a válasz minőségére.

שׁוֹמְנָה – hiszen ezt Isten rendelte el – לְפִי דְבָרֶיךָ – állításodnak megfelelően, – הַדָּבָר
לְךָ – miszerint Ő vitte oda [Rebekát] hozzád.

הִנֵּה רֵבֶקָה לְפָנֶיךָ קַח וְלֶךְ, וּתְהִי אִשָּׁה לְבֶן אֲדֹנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה. (בראשית כד, נא)

Íme, Rebeka előtted van, vedd és menj, hogy felesége legyen a te urad fiának, amint szólt az Örökkévaló (1Mózes 24:51.)

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע עֶבֶד אַבְרָהָם אֶת דְּבָרֶיהֶם, וַיִּשְׁתַּחוּ אֶרְצָה לַיהוָה. (בראשית כד, נב)

Mikor Ábrahám szolgája szavukat hallotta, leborult a földre az Örökkévaló előtt. (1Mózes 24:52.)

שְׁמוּדִים עַל בְּשׂוּרָה – Innét [tudjuk], – מִכַּאֵן – וַיִּשְׁתַּחוּ אֶרְצָה – leborult a földre. –
טוֹבָה – hogy hálát kell adni a jó hírekért.⁶³

וַיּוֹצֵא הָעֶבֶד כֶּסֶף וְכֶלִי זָהָב וּבְגָדִים וַיִּתֵּן לְרֵבֶקָה, וּמַגְדָּנֹת נָתַן לְאָחִיהָ וּלְאִמָּהּ. (בראשית
כד, נג)

És a szolga elővett ezüst és arany tárgyakat, valamint ruhákat és Rebekának adta ezeket, testvéreinek és anyjának pedig drágaságokat adott. (1Mózes 24:53.)

וּמַגְדָּנֹת – drágaságokat. – לְשׁוֹן מְגָדִים – [Az umigdánót (umigdánót)-nak] ugyanaz
a gyöke, mint a מְגָדִים (mögádím)-nak [ami finom gyümölcsöket jelent]; – שֶׁהֵבִיא עִמּוֹ –
מִיַּי פְּרוֹת שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – ugyanis [Eliezer] különféle Erec Jiszráélben termő
gyümölcsöket hozott magával.

וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ וַיְלִינוּ, וַיִּקְוֹמוּ בַּבֶּקֶר וַיֹּאמְרוּ שְׁלַחְנֵי לְאֹדְנֵי. (בראשית
כד, נד)

Ettek-ittak ő meg az emberek, akik vele voltak és pihentek egész éjjel. És reggel felkeltek, és ő így szólt: „Bocsássatok el uramhoz”. (1Mózes 24:54.)

– és pihentek egész éjjel. – וַיְלִינוּ – Valahányszor a
Szentírásban a לִינָה (liná) terminus szerepel, – לִינַת לַיְלָה – az egy éjszakányi szállásra
[utal].

וַיֹּאמְרוּ אָחִיהָ וְאִמָּהּ תֵּשֶׁב הַנֶּעֱצָר אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עֶשְׂרִים, אַחַר תֵּלֶךְ. (בראשית כד, נה)

⁶³ Eliezer hálája jeléül leborult az Örökkévaló előtt.

És mondták fivére meg anyja: „Maradjon a leány velünk néhány napig, vagy tízig, és azután menj el”. (1Mózes 24:55.)

וּבְתוּאֵל הֵיכֵן הָיָה – És hol volt Betuél, az apa? – וַיֹּאמֶר אָחִיָּהּ וְאָמָה – Ő meg akarta akadályozni [Rebeka távozását], – וַיָּבֵא מַלְאָךְ וְהֵמִיתוּ – [ezért] jött egy angyal, és megölte.

כְּמוֹ יָמִים תְּהִיָּה גְּאֻלְתּוֹ – mint [abban a versben, hogy]: „Napokig [az az egy évig] legyen meg a visszaváltás joga.”⁶⁴ – שְׂכָרָךְ נוֹתְנִין לְבְתוּלָה זְמַן שָׁנִים עֶשֶׂר חֹדֶשׁ – Hiszen az a szokás, hogy egy hajadonnak [eljegyzése után] tizenkét hónapot adnak arra, – לְפָרְנֵס אֶת עֵצְמָה – hogy ékszerekkel és egyéb díszekkel lássa el magát.

וְאֵם תֹּאמֶר – [Ebből is látjuk, hogy a fent említett „néhány napig” valójában egy egész évet jelentenek, hiszen] ha azt mondanád, – יָמִים מְּמֹשׁ – hogy a יָמִים (*jámim*) „napok”-at kell jelent, – אֵין דְּרָךְ הַמְּבַקְשִׁים – [akkor az nem lenne logikus, hiszen] nem szokás, azok részéről, akik kérnek valamit, – לְבַקֵּשׁ דְּבָר מוּעָט – [először] valami jelentéktelen mennyiséget kérni, – וְאֵם לֹא תִרְצָה – [majd pedig azt mondani:] ha nem [vagy hajlandó ennyit adni], – תֵּן לָנוּ מְרֻבָּה מְּזֵה – adj még többet⁶⁵.

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל תִּתְּחַרוּ אֹתִי וַיְהִי הַצְּלִיחַ דְּרַכִּי, שְׁלַחוּנִי וְאַלְכָה לְאֹדְנִי. (בראשית כד, נו)

De ő mondta nekik: Ne késleltessetek engem, miután az Örökkévaló sikeressé tette utamat, bocsássatok el, hadd menjek uramhoz (1Mózes 24:56.)

וַיֹּאמְרוּ נִקְרָא לְנַעַר, וְנִשְׁאַלָה אֶת פִּיָּהּ. (בראשית כד, נז)

És ők szóltak: „Hívjuk a leányt és kérdezzük meg őt”. (1Mózes 24:57.)

וְנִשְׁאַלָה אֶת פִּיָּהּ – és kérdezzük meg őt. – מִכַּפֵּאן – Innét [vezetik le azt], – שְׂאֵין – hogy egy nőt nem lehet feleségül adni, – אֲלָא מִדְּעֵתָהּ – csakis úgy, ha ez az ő beleegyezésével [történik].

וַיִּקְרְאוּ לְרַבְּקָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הֲתִלְכִי עִם הָאִישׁ הַזֶּה, וַתֹּאמֶר אֵלֶיהָ. (בראשית כד, נח)

⁶⁴ 3Mózes 25:29: „Ha valaki elad egy lakóházat egy fallal kerített városban, egy éven belül visszaválthatja azt...”.

⁶⁵ Azaz, ha a *jámim* egy évet jelent, akkor ők először egy évet kértek, és arra az esetre, ha Eliezer elutasítaná őket, kértek tíz hónapot. Ha azonban a *jámim* „napok”-at jelentene, akkor először csupán néhány nap haladékokat kértek volna, és ekkor viszont nem hihető, hogy egy elutasítást követően ennél sokkal többet, vagyis tíz hónapot kértek volna.

Hívták Rebekát és szóltak hozzá: „El akarsz-e menni ezzel a férfiúval?” És ő azt mondta: „Elmegyek”. (1Mózes 24:58.)

וַיִּשְׁלַחוּ אֶת רֵבֶקָה אֶחָתָם וְאֶת מִנְקֵתָהּ, וְאֶת עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת אֲנָשָׁיו. (בראשית כד, נט)
 וְהֵאמְרוּ – מֵעַצְמִי – Saját elhatározásomból, – וְאֵף אִם אֵינְכֶם רוֹצִים – még ha ti nem szeretnétek is.

És elbocsátották Rebekát, az ő nővérüket és dajkáját, meg Ábrahám szolgáját és az ő embereit (1Mózes 24:59.)

וַיִּבְרְכוּ אֶת רֵבֶקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אֶחָתָנוּ אֵת הַיְי לְאֵלֶפֶי רֵבֶקָה, וַיִּירֶשׁ וַיַּרְעֵךְ אֶת שַׁעַר שַׁנְאָיו.
 (בראשית כד, ס)

Megáldották Rebekát, és azt mondták neki: „Nővérünk, légy ezrek és tízezrek anyja, és foglalják el ivadékaid azoknak kapuját, akik gyűlölik őket.” (1Mózes 24:60.)

...légy ezrek és tízezrek anyja... – אֵת וַיַּרְעֵךְ – [Vagyis] szálljon gyermekeidre – תִּקְבְּלוּ אוֹתָהּ בְּרֵכָה שֶׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם – ugyanaz az áldás, amelyet Ábrahám kapott – הַרְבֵּה אַרְבֵּה אֶת וַיַּרְעֵךְ וַיְגַמְרֵךְ – a Moria hegyén: – בְּהַר הַמִּזְרֵיָה – „...úgy meg fogom sokasítani magzatodat...”⁶⁶ – יְהִי רְצוֹן שְׁיִהְיֶה אוֹתוֹ הַיָּרֵעַ – Legyen az az akarata, hogy azok a gyermekek – מִמֶּךָ וְלֹא מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת – tőled származzanak, és ne egy másik asszonytól.

וַתִּקַּם רֵבֶקָה וַנְעֻרְתֶּיהָ וַתִּרְפַּכְנֶהָ עַל הַגַּמְלִים וַתִּלְכְּנָה אַחֲרַי הָאִישׁ, וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת רֵבֶקָה וַיֵּלֶךְ.
 (בראשית כד, סא)

És fölkerekedett Rebeka, meg szolgáló leányai, nyargaltak a tevéken és elmentek a férfi után; és vette a szolgáló Rebekát és elment (1Mózes 24:61.)

וַיִּצְחַק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֵאִי, וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֵרֶץ הַנְּגֹב. (בראשית כד, סב)

Izsák pedig jött Lácháj-Róí kútja felől, mivelhogy a dél országában lakott. (1Mózes 24:62.)

⁶⁶ Miért nem egyszerűen csak azt válaszolta, „igen”?

⁶⁷ 1Mózes 22:17.

שְׁהָלַף לְהַבִּיא – Izsák pedig jött Lácháj-Rói kútja felől.⁶⁸ – מִבּוֹא בְּאֵר לַחֵי רֹאִי – Mert elment oda, hogy elhozza⁶⁹ Hágárt – לְאַבְרָהָם אָבִיו – apjának, Ábrahámnak, – וְשִׁשְׁאָנָה – hogy az feleségül vegye őt.

יֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב – a dél országában lakott. – קָרוֹב לְאוֹתוֹ בְּאֵר – Közel ahhoz a kúthoz, – וְשִׁשְׁאָמֶר – amint írva van: – וַיֵּסַע מִשָּׁם אַבְרָהָם – „Ábrahám pedig elvonult onnan – אֶרֶץ הַנֶּגֶב – Dél országa felé – וַיֵּשֶׁב בֵּין קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר – és letelepedett Kádés és Sur között,⁷⁰ – וְשָׁם הָיָה הַבְּאֵר – ahol a kút volt, – וְשִׁשְׁאָמֶר – amint írva van: – הִנֵּה – „ez Kádés és Bered közt van.”⁷¹

וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוֹחַת בְּשָׂדֶה לְפָנֹת עָרְב, וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וַהֲנִה גַמְלִים בְּאִים. (בראשית כד, סג)

Estefelé kiment Izsák meditálni a mezőre, fölemelte szemét és látta, hogy íme, tevék közelednek. (1Mózes 24:63.)

לְשׁוֹחַ – meditálni. – לְשׁוֹחַ תְּפִלָּה – Egy kifejezés az imádságra, – כְּמוֹ יִשְׁפֹּךְ שִׁיחוֹ – mint a „kiönti panaszát”⁷² [szövegrészben].

וַתִּשָּׂא רֵבֶקָה אֶת עֵינֶיהָ וַתֵּרָא אֶת יִצְחָק, וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמֶל. (בראשית כד, סד)

És Rebeka fölemelte szemét, és megpillantotta Izsákot, és leszállott a tevéről. (1Mózes 24:64.)

וַתֵּרָא אֶת יִצְחָק – és megpillantotta Izsákot. – רָאָתָהּ אוֹתוֹ הַדּוֹר – Láttá, hogy [Izsák] méltósággteljes, – וַתּוֹהָא מִפְּנֵי – és elámult a látványától.

וַתִּפֹּל – és leszállott a tevéről. – הִשְׁמִיטָה עֲצָמָהּ לְאָרֶץ – Lefelé csúszott a föld felé,⁷³ – כְּתִרְגוּמוֹ וַאֲתִרְכִּינָה – ahogyan a Targum fordítja: „lehajlott;” – הִטָּתָה עֲצָמָהּ – [azaz] lehajlott a föld felé, – וְלֹא הִגִּיעָה עַד הַקֶּרֶקַע – de [valójában] nem érintette a földet; – כְּמוֹ הַטִּי נֶאֱכָרְךְ – mint a „hajtsd meg korsódat”⁷⁴ [szövegrészben], – וַאֲרְכִינִי – [amelyet Onkelosz úgy fordít:] „dönts meg,” – וַיִּט שְׁמַיִם – [vagy mint a] וַיִּט שְׁמַיִם (uájét sámájim)⁷⁵ [szövegrészben], – וַאֲרְכִין – amely [Onkelosz] fordításában וַאֲרְכִין (uóárchin), – לְשׁוֹחַ מִטָּה לְאָרֶץ – azaz „a föld felé hajlott”. – וַיּוֹטֵל לוֹ כִּי יפּוֹל לֹא יוֹטֵל –

⁶⁸ A מִבּוֹא (mibo) feleslegesnek tűnik.

⁶⁹ Rási a מִבּוֹא (mibo)-t מְבִיא (mévi)-ként [„elhoz”] értelmezi.

⁷⁰ Fentebb 20:1.

⁷¹ Uo. 16:14.

⁷² Zsoltárok 102:1.

⁷³ Noha a נָפַל általában azt jelenti, esik/leesik, itt billen/hajlik vagy dől jelentésben szerepel.

⁷⁴ Fentebb 14. vers.

⁷⁵ 2Sámuel 22:10. „és lehajtotta az égboltozatot”.

Hasonlóan: כִּי יפּוֹל לֹא יוּטָל (ki jipol lo jutál), – כְּלוּמַר אִם יִשָּׂה לְאַרְצָךְ – azaz „ha esni is kezd a föld felé, – לֹא יִגִּיעַ עַד הַקֶּרֶקַע – a földet nem éri el.”⁷⁶

וּתְאָמַר אֶל הָעֶבֶד מִי הָאִישׁ הַלְזָה הַחֵלֶף בְּשָׂדֶךָ לְקִרְאָתְנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנָי, וּתְקַח הַצְעִיף וּתְתַכְּסֵם. (בראשית כד, סה)

És így szólt a szolgálhoz: Kicsoda az a férfiú, aki a mezőn elénk jön? Felelt a szolga: „Ő az én uram”. Erre fogta fátyolát és betakarta magát. (1Mózes 24:65.)

וּתְתַכְּסֵם – és betakarta magát. – לְשׁוֹן וּתְתַפְּעֵל – [A וּתְתַכְּסֵם (vátitkász)] visszaható alakban van, – כְּמוֹ וּתְקַבֵּר – [ugyanúgy,] mint a וּתְקַבֵּר (vátikávér) [eltemették (Debórát)]⁷⁷ – וּתְשַׁבֵּר – és a וּתְשַׁבֵּר (vátisávér) [kitörte (a nyakát)]⁷⁸.

וַיִּסְפֹּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק, אֵת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה. (בראשית כד, סז)

És a szolga elbeszélte Izsáknak mindazt, amit cselekedett. (1Mózes 24:66.)

וַיִּסְפֹּר הָעֶבֶד – És a szolga elbeszélte. – גָּלָה לוֹ נִסִּים – Elbeszélte neki [ti. Izsáknak] a csodákat, – שֶׁנֶּעֱשׂוּ לוֹ – amelyek történtek vele, – [azt, hogy] a föld⁷⁹ összezsugorodott a kedvéért, – וְשִׁנְדַּמְנָה לוֹ רֵבְקָה – és [azt,] hogy Rebeka megjelent előtte – בְּתַפְּלֹתָו – az ő [Eliezer] imádságának eredményeképpen.

וַיְבֹאֶה יִצְחָק הָאֵהָלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רֵבְקָה וּתְהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאָהֱבָהּ, וַיִּנָּחַם יִצְחָק אֶתְרֵי אִמּוֹ. (בראשית כד, סז)

És Izsák bevezette Rebekát a sátorba, Sára, anyjába; elvette Rebekát, az feleségévé lett, és megszerette őt; és Izsák megvigasztalódott anyja halála után. (1Mózes 24:67.)

וַיְבֹאֶה הָאֵהָלָה – [Izsák] bevezette a sátorba [Rebekát], – וַיִּנָּחֵם יִצְחָק שָׂרָה אִמּוֹ – és íme, olyanná változott, mint [Izsák] anyja, Sára. – כְּלוּמַר וַהֲרִי הָיָא שָׂרָה אִמּוֹ – Azaz [Rebeka olyan lett] mint Sára, az anyja. – מֵעַתָּה זְמַן שֶׁשָׂרָה קִיָּמָה – Mert amíg Sára élt, – הָיָה נֵר דְלוֹק מֵעַרְב שְׂבֵת

⁷⁶ Zsoltárok 37:24.

⁷⁷ Lentebb 35:8.

⁷⁸ 1Sámuel 4:18.

⁷⁹ Ti. a távolság.

⁸⁰ Mondattanilag gördülékenyebben hangzott volna az, hogy לָאֵהָלָה שָׂרָה אִמּוֹ (löohel Szará imo), azaz „anyja, Sára sátrába”. Rási szerint a Tóra azért választja el egymástól „a sátorba” szavakat a „Sára, anyjába” szavaktól, mert így módosul a jelentés.

וּבְרָקָה מִצִּוּיָּהּ – egy gyertya [csodálatosmód] péntektől péntekig égett, – בְּעֶפְסָה – folyamatosan áldás volt a tésztán [vagyis csodálatosmód mindig megnövekedett a mennyisége], – וַעֲנַן קָשׁוּר עַל הָאֵהָל – és egy felhő lebegett a sátor felett [az isteni gondviselés jeleként]. – וּמִשְׁמַתָּה פָּסְקוּ – Amikor [Sára] meghalt, [ezek a dolgok] abbamaradtak, – וּכְשֶׁבֵאת רֵבֵקָה חֲזָרוּ – és amikor Rebeka megérkezett, akkor ismét visszatértek. – בְּרֵאשִׁית רֵבָה – A [Midrás] *Brésit rábá* alapján⁸¹.

אִמָּהּ אִמּוֹ – ...anyja halála után. – דְּרַךְ אֲרֵץ – Ilyen az élet rendje, – כָּל זְמַן – **אִמָּהּ אִמּוֹ** – amíg él az ember anyja, – כָּרוֹף הוּא אֶצְלָהּ – az ember ragaszkodik hozzá, – וּמִשְׁמַתָּה הוּא מִתְנַחֵם בְּאִשְׁתּוֹ – s miután meghal, az ember a feleségével vigasztalódik.

וַיִּסַּף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וְשֵׁמָּה קְטוּרָה. (בראשית כה, א)

És Ábrahám ismét feleséget vett magának, neve volt Ketura. (1Mózes 25:1.)

קְטוּרָה – Ketura. – זו הָגָר – Ez Hágár. – וְנִקְרְאת קְטוּרָה – Azért nevezték קְטוּרָה (*keturá*)-nak, – עַל שֵׁם שְׂנְאִים מַעֲשֵׂיָהּ – mert a cselekedetei olyan szépek [azaz kellemesek] voltak, – כְּקִטְרֵת – mint a קִטְרֵת (*ktoret*)⁸² [a Szentélyben használt füstölőszer], – וְשֶׁקֶטְרָה פִּתְחָה – és mert „elkötötte⁸³ a nyílását [ti. a szemérmét],” – מִיּוֹם שֶׁפָּרְשָׁה מֵאַבְרָהָם – és nem érintkezett egyetlen férfival sem – azóta, hogy különvált Ábrahámától.

וַתֵּלֶד לוֹ אֶת זִמְרֹן וְאֶת יֹכָסֵן וְאֶת מֵדֹן וְאֶת מִדְיָן, וְאֶת יִשְׁבָּק וְאֶת שׁוּחַ. (בראשית כה, ב)

És ez szülte neki Zimront, Joksont, Medont és Midjont, Jisbokot és Súáchot (1Mózes 25:2.)

וַיִּקְשֵׁן יָלֵד אֶת שֵׁבָא וְאֶת דֶּדָן, וּבְנֵי דֶּדָן הֵיוּ אֲשׁוּרִים וְלֵטוּסִים וְלֵמִיִּם. (בראשית כה, ג)

És Joksán nemzette Sebát és Dedánt; és Dedán fiai voltak: Assurim, Letusim és Leummim. (1Mózes 25:3.)

אֲשׁוּרִים וְלֵטוּסִים – Assurim, Letusim. – שֵׁם רֵאשִׁי אֲמוֹת – Ezek népek fejeinek⁸⁴ nevei. – וְתִרְגוּם שֶׁל אוֹנְקֵלוֹס – Ami Onkelosz [erre vonatkozó] fordítását illeti, – אֵין לִי – azt nem tudom összeegyeztetni – עַל לְשׁוֹן הַמִּקְרָא – a Tóra szavaival, – שִׁפְרֵשׁ

⁸¹ 60:16.

⁸² A קְטוּרָה (*keturá*)-nak és a קִטְרֵת (*ktoret*)-nek közös gyöke van.

⁸³ A קְטוּרָה – (*keturá*) gyöke קֶטַר, ami arámiul „csomó” (vagy „köt/csomóz”).

⁸⁴ Azaz ősapjainak.

לְשׁוֹן – (85 mivel ő [az אַשּׁוּרִים (ásurim)-ot] מַשִּׁירָן (másirján)-nak fordítja, – מִחֲנֶה – ami azt jelenti: „táborok.” – וְאִם תֹּאמַר שְׂאִינוּ כֵן – Ha azt állítanád, hogy ez nem lehetséges, – מִפְּנֵי הָאֵלֶּף שְׂאִינָה יְסוּדִית – mert az א nem része a gyöknek⁸⁶, – הָרִי שְׂאִין – [akkor felhívnám a figyelmedet arra, hogy] vannak olyan szavaink, – וְנִתְּסַפָּה אֵלֶּף בְּרֵאשִׁים – amelyeknek nincs א az elején, – וְנִתְּסַפָּה אֵלֶּף בְּרֵאשִׁים – [esetenként mégis] hozzáadódik egy א az elejükhöz, – כְּמוֹ חוֹמַת אֲנָךְ – mint [például] a חוֹמַת אֲנָךְ (chomát ánách)⁸⁷ [„függőón (segítségével) készített fal” szókapcsolatban az אֲנָךְ (ánách) szó esetében], – וְכִמוֹ אֲסוּדָּה – amely a נֶחֶה רִגְלִים (nöché ráglájim)⁸⁸ [„mindkét lábára béna” szókapcsolat נֶחֶה (nöché) szavából származik]⁸⁹, – וְאֲסוּדָּה – és mint az אֲסוּדָּה שְׂמָן (ászuch semen)⁹⁰ [„egy korsó olaj” szókapcsolat אֲסוּדָּה (ászuch) szava esetében], – וְרַחֲצֵת וְסָכַת – amely a וְרַחֲצֵת וְסָכַת (vörácháct vaszácht)⁹¹ [„Mosakodj meg és kend meg magad” szövegrész סָכַת (szácht) szavából származik]⁹².

וּלְטוּשִׁים – Letusim.⁹³ – הֵם בְּעֵלֵי אֹהֶלִים – Ezek sátorlakók, – הַמְתַּפְּזְרִים אֹנָה וְאֹנָה – akik mindenfelé szétterjedve tanyáznak, – וְנוֹסְעִים אִישׁ בְּאָהָלָי אִפְדָּנוּ – ki-ki a saját sátrával vándorolva.⁹⁴ – וְנוֹסְעִים אִישׁ בְּאָהָלָי אִפְדָּנוּ – És ugyanígy az is áll még [a Szentírásban], hogy: – וְהִנֵּה נֹטְשִׁים עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ – „íme, azok már elszéledtek⁹⁵ az egész vidéken,”⁹⁶ – שָׁכַן לְמִדְּוָנוֹן מִתְּחִלָּפוֹת זֶז בְּזוֹ – ugyanis a ל és a נ felcserélhetők.)

וּבְנֵי מִדְּוָן עֵיפָה וְעֵפָר וְחֹנֶה וְאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה, כָּל אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה. (בראשית כה, ד)

⁸⁵ A zárójelben közölt rész nem található meg a korai nyomtatott vagy kéziratos Rási-kiadásokban. Az erről a versről írt Rambanból egyértelműen kitűnik, hogy az ő Rásija nem tartalmazta ezt a részt.

⁸⁶ Vagyis a מַשִּׁירָן (másirján) szó gyökének, s ezért hibás lenne az אַשּׁוּרִים (ásurim)-ot (amelyben ott van egy א) „táborok”-nak fordítani.

⁸⁷ Ámosz 7:7.

⁸⁸ 2Sámuel 4:4.

⁸⁹ Vagyis az אֲנָךְ (ánách) gyöke megegyezik a נֶחֶה (nöché) gyökével az egy hozzátoldott א kivételével.

⁹⁰ 2Királyok 4:2.

⁹¹ Rút 3:3.

⁹² Vagyis az אֲסוּדָּה (ászuch) gyöke megegyezik a סָכַת (szácht) gyökével az egy hozzátoldott א kivételével.

⁹³ Amelyet Onkelosz לִשְׁחֻנִּין (lischunin)-nak [„lakók”] fordít.

⁹⁴ בְּאָהָלָי אִפְדָּנוּ (böohálé ápádno) szó szerint azt jelenti: „Palotájának sátraiban” (Dániel 11:45.).

⁹⁵ Jóllehet itt נְטוּשִׁים (netusim) és nem לְטוּשִׁים (letusim) áll.

⁹⁶ 1Sámuel 30:16.

Midjon fiai pedig: Éfó, Éfer, Chánóch, Ávido és Eldoo; mindezek Ketúro fiai. (1Mózes 25:4.)

וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק. (בראשית כה, ה)

És odaadta Ábrahám mindazt, amije volt, Izsáknak. (1Mózes 25:5.)

És odaadta Ábrahám stb. – אָמַר רַבִּי נְחֵמְיָא – Nechemjá rabbi azt mondta: – בְּרַפְתַּי דִּיאֲתִיקִי שְׁלוֹ נִתַּן לוֹ – [Ábrahám odaadta Izsáknak] az áldásosztás jogát. – שְׁאָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם – Isten ugyanis korábban azt mondta Ábrahámnak: – וְהָיָה בְּרַכָּה – „és te légy áldássá,”⁹⁷ – הַבְּרָכוֹת מְסוּרוֹת בְּיָדְךָ – [azaz] rád bízom az áldásokat, – לְכַרְךָ אֶת מִי שֶׁתְּרַצֶּה – hogy megáldhass bárkit, akit csak akarsz. – וְאַבְרָהָם מְסָרֵן לְיִצְחָק – Ábrahám ekkor rábízta azokat [ti. az áldásokat] Izsákra.

וּלְכַנִּי הַפִּילֹגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מִתְּנָתוֹ, וַיִּשְׁלַחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדָנוּ חַי קְדָמָה אֶל אֶרֶץ קְדָם. (בראשית כה, ו)

És Ábrahám ágyasai fiainak adott ajándékokat, és elküldte őket Izsák fia mellől, amidőn még élt, kelet felé, a Kelet országába. (1Mózes 25:6.)

ágyasai. – הַפִּילֹגְשִׁים – אֶלָּא – [A szó] nélkül van írva, – הִיא הָיְתָה אֶלָּא – היא הגר היא קטורה – היא הגר היא קטורה – [ugyanis] Hágár azonos volt Keturával. – נָשִׁים בְּכֶתֶבָה – A feleségek azok, akik rendelkeznek *kötubá*-val,⁹⁸ – פִּילֹגְשִׁים בְּלֹא כֶתֶבָה – az ágyasok [pedig] azok, akik nem rendelkeznek *kötubá*-val, – כְּדָאֲמַרִּין בְּסִנְהֶדְרִין – amint azt ki is fejti a [Talmud] Szánhedrin traktátusában⁹⁹ – בְּנָשִׁים וּפִילֹגְשִׁים דְּדָוִד – Dávid [király] feleségeivel és ágyasaival kapcsolatban.

Ábrahám [ágyasai fiainak] adott ajándékokat.¹⁰⁰ – וְשָׁם טְמֵאָה מְסֵר לָהֶם – egy – בְּרֵשׁוֹ רַבּוֹתֵינוּ – Bölcseink úgy magyarázták, hogy – „tisztátalan nevet”¹⁰¹ örökített rájuk.¹⁰² – דְּבַר אַחֵר – Egy másik magyarázat: – מָה – és – וְשָׂאָר מִתְּנֹת שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ – és – שְׁנֵתָן לוֹ עַל אוֹדוֹת שָׂרָה – Mindent, amit Sára révén kapott,

⁹⁷ Fentebb 12:2.

⁹⁸ Azaz házassági szerződéssel.

⁹⁹ 21a.

¹⁰⁰ Miért nem sorolja fel a szöveg az ajándékokat?

¹⁰¹ Amellyel varázslatot űzhettek.

¹⁰² Szánhedrin 91a. A *Gur árje* úgy magyarázza, hogy a *מתנות* (*mátánót*) nem jelenthetett ingóságokat, hiszen mindenét Izsákra hagyta.

még más ajándékokat is, amelyeket kapott, – הִכֵּל נָתַן לָהֶם – mindezt odaadta nekik, – שְׁלֹא רָצָה לִיהֲנוֹת מֵהֶם – mert nem kívánt hasznot húzni belőlük.¹⁰³

וְאַלֶּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר חָי, מֵאֵת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחֹמֶשׁ שָׁנִים. (בראשית כה, ז)
És ezek Ábrahám életévének napjai, amelyeket élt: százhetvenöt esztendő. (1Mózes 25:7.)

– בֶּן מֵאָה – **százhetvenöt esztendő.**¹⁰⁴ – מֵאֵת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחֹמֶשׁ שָׁנִים – Amikor százéves volt, – כְּבֶן שִׁבְעִים – olyan [erős] volt, akár egy hetvenéves, – וְכֶן – amikor pedig hetvenéves volt, – כְּבֶן חֹמֶשׁ בְּלֹא חֹטָא – olyan büntelen volt, akár egy ötéves.

וַיְגֻוע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשֹׁבֵעַ, וַיֵּאָסֶף אֶל עַמּוּיו. (בראשית כה, ח)

Kimúlt és meghalt Ábrahám szép vénségben, öregen és éleltelten és eltakarítottatott népéhez. (1Mózes 25:8.)

וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וַיְשָׁמְעָאֵל בְּנָיו אֶל מְעַרַת הַמַּכְפֵּלָה, אֶל שְׂדֵה עַפְרָן בֶּן צַחֵר הַחֲתָי אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מַמְרָא. (בראשית כה, ט)

És eltemették őt fiai, Izsák és Ismáél a Machpéla barlangban, a hettita Efronnak, Cóhár fiának mezejében, amely Mamré előtt van. (1Mózes 25:9.)

שְׁעָשָׂה – Ebből tudjuk meg, – מִכַּאֵן – **...Izsák és Ismáél...**¹⁰⁵ – יִצְחָק וַיְשָׁמְעָאֵל – és [tiszteletből] – וְהוֹלִיף אֶת יִצְחָק לְפָנָיו – hogy Ismáél megtért, – יִשְׁמְעָאֵל תְּשׁוּבָה – engedte, hogy Izsák előtte menjen. – וְהִיא שִׁיבָה טוֹבָה – Innen az utalás a „jó öregség”-re,¹⁰⁶ – שְׁנֵי אַבְרָהָם – amely Ábrahámval kapcsolatban szerepel¹⁰⁷.

הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי חֵת, שָׁמָּה קָבַר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ. (בראשית כה, י)

¹⁰³ Az első magyarázat szerint a Tóra nem kíván említést tenni az ajándékok varázsló eszköz mivoltáról. A második magyarázat szerint a מִתְּנוּת (*mátánót*), *ajándékok*, azokra az ajándékokra utal, amelyeket Ábrahám maga is kapott. Ő ezeket az ajándékokat adta tovább az ágyasok fiainak.

¹⁰⁴ A szövegben szó szerint: Száz esztendő és hetven esztendő és öt esztendő. Miért szerepel a שָׁנָה (*sáná*) [esztendő] szó minden helyi érték után?

¹⁰⁵ Ismáél volt az idősebbik; akkor miért Izsák van először megemlítve?

¹⁰⁶ 1Mózes 15:15.

¹⁰⁷ Utalva arra, hogy valóban jó öregségben halt meg, hiszen öregkorára mindkét fia jó úton járt.

Abba a mezőbe, melyet megvett Ábrahám Chész fiaitól; oda temettetett Ábrahám és Sára, az ő felesége. (1Mózes 25:10)

וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְכַרְךָ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ, וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם בְּאֵר לַחֵי רֹאֵי. (בראשית כה, יא)

És történt Ábrahám halála után, hogy Isten megáldotta a fiát, Izsákot; Izsák pedig lakott Lácháj Rói kútja mellett. (1Mózes 25:11)

– És történt Ábrahám halála után, hogy Isten megáldotta... [Mi a jelentősége annak a ténynek, hogy az áldás Ábrahám halálát követően történt?] – נַחֲמוּ תַנְחוּמֵי אַבְלִים – Megvigasztalta őt a gyászoló megvigasztalásával. – דָּבַר אַחֵר – Egy másik magyarázat: – אַף עַל פִּי שְׁמֵסֵר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ – Noha Isten felruházta Ábrahámot a képességgel, hogy megáldjon másokat, – וַיְהִי אֵת לְבָרְךָ אֶת יִצְחָק – ő tartott tőle, hogy megáldja Izsákot, – מִפְּנֵי שֶׁצָּפָה אֶת עֲשׂוֹ יוֹצֵא מִמֶּנּוּ – mert előre látta, hogy Ézsau születik majd tőle. – אָמַר – Így hát azt mondta [Ábrahám]: – זָבַא בְּעַל הַבְּרִכּוֹת – „Jöjjön az áldások Ura, – וַיְכַרְךָ אֱלֹהִים אֶת אֲשֶׁר יִרְצֶה – és áldja meg azt, akit akar.” – וַיְכַרְךָ הוּא בְּרוּךְ הוּא וַיְכַרְכוּ – Mire aztán jött Isten, és megáldotta [Izsákot].

וְאֵלֶּה תְּלֻדֹת יִשְׁמַעְעָל בֶּן אַבְרָהָם, אֲשֶׁר יָלְדָה הָגָר הַמִּצְרִית שֶׁפָּתַח שָׂרָה לְאַבְרָהָם. (בראשית כה, יב)

Ezek pedig nemzetségei Ismáelnek, Ábrahám fiának, akit szült Hágár, az egyiptomi nő, Sára szolgálója, Ábrahámnak. (1Mózes 25:12.)

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׁמַעְעָל בְּשִׁמְתָם לְתוֹלְדָתָם, בְּכֹר יִשְׁמַעְעָל נָבִית וְקָדָר וְאַדְבָּאֵל וּמְבָשֵׁם. (בראשית כה, יג)

És ezek a nevei Ismáél fiainak, elnevezésük és nemzetségeik szerint: Ismáél elsőszülöttje Nebájót; és Kédár, Adbeél és Mibszám. (1Mózes 25:13.)

– elnevezésük és nemzetségeik szerint. – סֵדֵר לִידָתָן – [Jelentése:] születésük sorrendje szerint, – זֶה אַחֵר זֶה – [azaz, ahogy] egyik a másik után [megszületett].¹⁰⁸

וּמְשַׁמֵּעַ וְדוּמָה וּמִשָּׂא. (בראשית כה, יד)

¹⁰⁸ Szemben azzal a szentírásí résszel, hogy „És ezek a nemzetségei Noé fiainak, Sémnek, Hámnak és Jefetnek,” (10:1.), ahol Noé fiai nem születésük sorrendjében vannak megemlítve.

Mismo, Dúmo és Másszo; (1Mózes 25:14.)

חָדָד וְתִימָא יְטוּר נְפִישׁ וְקַדְמָה. (בראשית כה, טו)

Chádár, Témo, Jetúr, Nófis és Kédmo (1Mózes 25:15.)

אֵלֶּה הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמֹתָם בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירְתָּם, שָׁנִים עָשׂוּר נְשִׂאָם לְאִמָּתָם.
(בראשית כה, טז)

Ezek Ismáél fiai és ezek az ő neveik, falvaikban és telepeiken, tizenkét fejedelem törzsek szerint. (1Mózes 25:16.)

חַצְרֵיהֶם – falvaikban. – [Ezek] fallal körül nem vett városok, – וְתִרְגוּמוֹ בְּפַצְחֵיהוֹן – Onkelosz fordításában: בְּפַצְחֵיהוֹן (*böfácchéhon*), – לְשׁוֹן פְּתִיחָה – mivel ezek מְפַצְחִים (*möfucáchim*), azaz nyitottak, – כְּמוֹ פַּצְחוֹ וְרַנְנוֹ – כמו פַּצְחוֹ וְרַנְנוֹ (*pichu vöránönu*), – „Nyissátok ki [szátokat] és énekeljete!”¹⁰⁹ [szövegrészben].

וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיִּי יִשְׁמָעֵאל מֵאֵת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשִׁבְעַת שָׁנִים, וַיָּגוּעַ וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל עַמּוּיוֹ.
(בראשית כה, יז)

És ezek Ismáélnak életévei: százharminchét év; és kimúlt, meghalt és megtért népeihez. (1Mózes 25:17.)

– És ezek Ismáélnak életévei... – אָמַר רַבִּי חֵיָא בַר – אָבָא – Ráv Chijá bár Ábá azt mondta: – לָמָּה נִמְנּוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל – Miért vétetnek számba Ismáél életévei [amikor sem kiemelkedő, igaz ember, sem Izrael fiának felmenője nem volt]? – כִּדִּי לִיחַס בָּהֶם שְׁנוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב – Hogy [segítségükkel] nyomon követhessük Jákob éveit. – מִן שְׁנוֹתָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל לְמַדְנוּ – Ismáél éveiből kikövetkeztethetjük, – שֶׁשָּׁמַשׁ יַעֲקֹב בְּבֵית עֵבֶר – hogy Jákob Éver házában tanult – אַרְבַּע עָשָׂרָה שָׁנָה כְּשֶׁפָּרַשׁ מֵאָבִיו – tizennégy évig, azt követően, hogy elhagyta atyját, – וְשָׁהָרִי כְּשֶׁפָּרַשׁ – és azt megelőzően, hogy Lábánhoz megérkezett. – מֵת יִשְׁמָעֵאל – Ismáél meghalt, – מֵעֵת יִשְׁמָעֵאל – Mert amikor Jákob elhagyta atyját, – אֵל יִשְׁמָעֵאל – amint írva van:¹¹⁰ – „Ézsau elment Ismáélhoz...”, – כְּמוֹ שֶׁמְפָרֵשׁ כְּסוּף מְגִלָּה נִקְרָאת – ahogy ez le van vezetve a *Mögilá nikráát* kezdetű [talmudi] fejezetben.¹¹¹

¹⁰⁹ Zsoltárok 98:4.

¹¹⁰ 1Mózes 28:9.

¹¹¹ *Mögilá* 17a. Az „Ézsau látta, hogy Izsák megáldotta Jákóbot...” versből (1Mózes 28:6.) vezet le a Talmud, hogy Ismáél akkortájt halt meg, amikor Jákob elhagyta Kánaánt, hogy Lábánhoz utazzék. Jákob ekkor 63 éves volt. 53 évvel ezt követően

וַיִּגְדַּע – ...és kimúlt... – לֹא נִאֲמָרָה גְּיוּעָה – A kimúltni [kifejezés] csupán – אֲלֵא
בְּצַדִּיקִים – az igazakra [vonatkoztatva] használatos.

וַיִּשְׁכְּנוּ מִחֻוֵּילָה עַד שׁוּר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ אֲשׁוּרָה, עַל פְּנֵי כָּל אֶחָיו נִפְּלָה. (בראשית
כה, יח)

**Laktak pedig Havilától Surig, mely Egyiptom előtt van, midőn Assur felé
még. És ő az ő testvérei előtt lakott.** (1Mózes 25:18.)

נִפְּלָה – lakott. – שָׁכַן – [Jelentése:] tartózkodott, akárcsak [a נופלים (*noflim*)
kifejezés] a – כָּמוֹ וּמִדְּיָן וְעַמְלָק וְכָל בְּנֵי קְדָם נוֹפְלִים בְּעַמְקָא – „Midján, Amálék és a keleti
törzsek úgy lakoztak a völgyben”¹¹² [szövegrészben]. – כָּאֵן הוּא אוֹמֵר לְשׁוֹן נִפְּלָה – Itt
a נִפְּלָה (*nöfilá*) [„esés”] kifejezés szerepel, – וְהָלֵךְ הוּא אוֹמֵר – holott egy korábbi
[szöveghelyen] az áll: – עַל פְּנֵי כָּל אֶחָיו יִשְׁכּוּן – „és valamennyi testvérel szemben
[ישכון] (*jiskon*) lakik.”¹¹³ – עַד שְׁלֹא מֵת אַבְרָהָם – [Ez azért van így, mert] amíg
Ábrahám nem halt meg, – וְיִשְׁכּוּן – ő „lakott” [ישכון] (*jiskon*), – מִשְׁמַת אַבְרָהָם נִפְּלָה –
mihelyst azonban Ábrahám meghalt, „leesett/lezuhant” [נפלה] (*náfál*).¹¹⁴

történt, hogy Jákob a fáraó előtt állt (uo. 47:7.), azaz 14 évvel azt követően, hogy Jákob Lábánhoz érkezett, megszületett József (uo. 30:25., 31:41.). József 30 éves volt, amikor a fáraó elé került (uo. 41:46.), és 9 évvel ezt követően történt, hogy Jákob lement Egyiptomba. Így tehát (63+14+30+9=116) Jákobnak elvileg 116 évesnek kellett lennie, amikor a fáraó elé került. Valójában azonban 130 éves volt (1Mózes 47:8.), vagyis hiányzik 14 év. Ez volt az a 14 év, amelyet Jákob az Éver házában való tanulással töltött.

¹¹² Bírák 7:12.

¹¹³ 1Mózes 16:12.

¹¹⁴ A נִפְּלָה (*náfál*)-al ellentétben a יִשְׁכּוּן (*jiskon*) önbizalommal teli életre utal.